

OCENE, ZAPISKI, POROČILA, GRADIVO

H KRITIKAM PRAVOPISA, PRAVOREČJA
IN OBLIKOSLOVJA V SSKJ

Ob izidu prve knjige SSKJ se je oglasilo nekaj kritikov, ki so se dotaknili pravopisa in pravorečja. Večina je to opravila mimogrede; v zvezi z drugimi problemi je izrazila še svoje nezadovoljstvo s to ali ono pisavo, redkeje z izgovorjavo.¹ Dve kritiki pa sta posvečeni prav pravopisnim in pravorečnim problemom. To sta kritiki J. Goliasa² in J. Toporišiča³. Toporišič napoveduje v nadaljevanju tudi kritiko oblikoslovja.

Če primerjamo pomisleke kritikov med seboj, vidimo, da so zelo različni in da si včasih prav diametralno nasprotujejo. Ze iz tega lahko sklepamo, da pri teh stvareh ne gre toliko za kake objektivne slabosti slovarja, ampak bolj za subjektivne poglede kritikov, ki so vsi trdno prepričani, da je le njihovo mnenje absolutno pravilno. Jasno je, da slovar, ki daje objektivno podobo jezikovnega stanja — le malo korigiranega v smislu pravilnosti in sistemskosti — zadnjih desetletij (v pravopisu in pravorečju seveda ožjega obdobja), ni mogel ustreči nobenemu kritiku, saj bi oni hoteli, da bi slovar dajal neko idealno podobo jezika, kakršnega si je vsak od njih zamislil in kakršen bi po njihovem mnenju moral biti in naj v prihodnosti bo. Samo da si ga je vsak zamislil popolnoma drugače: da Gradišnik ne mara pisave *kombajn*, *kontejner*, *delišes*⁴, Toporišič pa ne *basketball*, *call girl*, *cercle* ipd.⁵

¹ Včasih tudi, ne da bi direktno omenjali SSKJ. Omeniti bi bilo treba zlasti J. Gradišnika (prim. tudi spodaj op. 4), J. Modra (predvsem o tehnični ureditvi, manj o drugem — glej odgovor uredniškega kolektiva v Nedeljskem dnevniku 21. junija 1970, str. 5), B. Debenjaka (glej spodaj op. 7 in 11). Precej je o teh stvareh govoril tudi R. Rupar v radijskih jezikovnih pogovorih 28. marca 1970, ko je ocenjeval SSKJ I. V precejšnji meri se je z odločitvami SSKJ strinjal, ugovore je imel zlasti proti kračini v deležnikih na -eč in k tehnični ureditvi zapisa izgovora v geslih, ker je po njegovem preveč stvari strpanih v uvod. Toda če bi hoteli vse podatke dajati ob geslih, bi prva knjiga slovarja narasla za nekaj pol. Razen tega so v uvodu take oblike, ki jih povprečen poznavalec slovenščine navadno sam pozna. Le nekaj tehničnih stvari, kot izgovor *ó + v. é + j* ipd., si mora zapomniti. Kdor hoče uporabljati slovar, si pa uvod mora ogledati, saj se sicer tudi pri razlagah ne bo znašel, ker ne bo vedel (kar se je nekaterim kritikom že večkrat zgodilo), kaj pri razlagi pomeni vejica, kaj podpičje, kaj določena vrsta tiska itd.

² J. Golias], Naše slovarske tegobe, Mostovi, št. 7, junij 1970, 1—8; glej še op. 14. Kritika je namenjena SP in SSKJ.

³ J. Toporišič, Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika I, SRL XIX, 1971, str. 55—75, 222—229 in napovedano je še nadaljevanje. V glavnem isto je predaval tudi v lingvističnem krožku Filozofske fakultete 25. nov., 7. dec. in 21. dec. 1970 ter nato tudi v več radijskih jezikovnih pogovorih.

⁴ Prim. J. Likar [= J. Gradišnik] v TT 26. nov. 1970, str. 23: »[...] da bi se potem v slovenščini pisale oblike, ki so našemu očesu nevšečne ali tudi smešne, kot recimo zadnjič omenjeni kontejner, kombajn [...]«. Prim. še TT 19. nov. 1970, str. 25; 17. marca 1971, str. 15; o *delišes*: TT 8. okt. 1970, str. 25; 24. marca 1971, str. 15.

⁵ I. c. 59—63.

Golias ne *detajl*,⁶ Debenjak pa ne *bastija*,⁷ Golias hoče zamenjati *žirijo* z *jury*,⁸ Toporišič *commedio dell'arte* s *komedijo delarte*⁹ itd. Če naj bi bilo vsakemu ustrezno, bi bilo treba izdati poldrugi milijon variant slovarja — ne samo dve, kot misli Gradišnik¹⁰ — tistih nekaj sto tisoč Slovencev, kar bi jih še ostalo brez svoje variante, bi se morda le priključilo h kateri od teh variant.

Slovar raznim takim željam ni mogel ustreči, kajti brž ko odstopimo od načela, da je treba prikazati tak jezik, kot v resnici eksistira, ni več nobenih objektivnih meril. Jezik pa je sredstvo za sporazumevanje in ne sredstvo za poskuse. Pravopis in pravorečje sta sicer v vsaki izdaji ustreznih priročnikov malo drugačna, kajti jezik se spreminja in razvija, temu razvoju pa je treba prislulniti in ga upoštevati, včasih mu pomagati, včasih se mu tudi upreti, če začne iti v nepravo smer proti duhu jezika. Vsako poseganje v ustaljene stvari pa je zelo tvegano. Skoraj vse nasilne reforme so propadle, ne samo — *vec*. V slovarju je torej samo deloma mogoče usmerjati, spravljati v sistem in upoštevati perspektivne tendence. To se je večkrat zgodilo tudi v SSKJ. Tako npr. oblike *blef*, ki je v slovarju navedena na drugem mestu s kvalifikatorjem *tudi*, sploh ni bilo v gradivu, ki ga ima Inštitut za slovenski jezik SAZU, s katerim je delan slovar, in je prišla v slovar le zaradi občutka, da je ta oblika možna, in zaradi sistemskosti, ker so bili pri glagolu *tudi* zapisi z *e*. Kritiki se zdaj zgražajo zaradi *u*-ja,¹¹ toda če se ne bi upoštevala perspektivnost *e*-ja,¹² bi oblike z *e* glede na gradivo sploh ne bilo v slovarju. Pre-

⁶ Mostovi št. 7, str. 5—6.

⁷ Prostor in čas II, 1970, str. 512. Geslo *bastija* je v slovarju razloženo s »srednjeveška trdnjava z visokimi stražnimi stolpi«. In to je popolnoma v redu. V tem pomenu se beseda rabi le v taki obliki (v gradivu za slovar je 22 takih listkov od Andrejčkovega Jožeta preko Zupančiča, Preglja, Debeljaka, Vidmarja, do Modra, Pahorja itd. in do terminoloških predlogov). Priznam pa B. Debenjaku, da je napaka, če je v SSKJ pod geslom *bastija* za črtico napisano *Bastija* z razlago »ječa v Parizu [...]«. To je nastalo čisto zaradi tehnične plati: ker je v slovarju načeloma prva geselska oblika posplošeno uporabljana v vsem članku, je tudi tu nekdo napačno zapisal *Bastija*. Moralo bi biti vsaj tako kot v SP 1962 (*Basti(l)ja*) ali še bolj kot v SP 1950 (*bastija* : *Bastilja*). Tudi *marseljeza* bo v drugi knjigi SSKJ pisana z *lj* (vsaj na prvem mestu bo ta oblika, če bo *marsejeza* sploh dodana s *tudi*) — seveda ne da bi to »jasno in javno« korigirali v uvodu, kot to zahteva B. Debenjak, saj o vsaki korekturici pravopisa ni mogoče govoriti v uvodu.

⁸ Mostovi št. 7, str. 5.

⁹ Glej op. 5.

¹⁰ Prim.: »Kakor imajo Norvežani že dolgo dva jezika, tako bi se utegnili zgoditi, da se tudi v slovenščini izoblikujeta dva tipa govorjenja in pisanja, ki bosta imela vsak svoje smernice in pravila, pa kajpada tudi vsak svoje jezikovne priročnike. Navsezadnje, zakaj ne bi imeli v skrajnem primeru tudi dveh besednjakov slovenskega knjižnega jezika, če se pokaže, da je od izbire besed in od uporabe jezikovnih pravil odvisno, kakšen je slovar?« (TT 15. okt. 1970, str. 25).

¹¹ Zlasti B. Debenjak in B. Pogorelec v debati po Toporišičevem predavanju 23. nov. 1970 v lingvističnem krožku Fil. fak. J. Golias, Mostovi 7, str. 4. je tudi proti *bluf* in zahteva *blaf*, medtem ko pravi, da SSKJ z *blef* zmedo le še povečuje.

¹² Po redakciji tega gesla so se v novem slovarskem gradivu res pojavili tudi zapisi z *e*. Tistih 50% Slovencev, ki po izjavi J. Goliasa (Mostovi št. 8—10, str. 20) govorijo *blaf* in stojijo zato kvalitativno višje, pa besede z *a* še ni pisalo.

tiravati pri tem korigiranju pa seveda ne gre. Posebno ne v sistemskih spremembah, kot jih zahtevata Golias (vse tujke izgovarjati po izgovoru jezika, iz katerega so sprejete) in Toporišič (odpraviti hiat, tujke pisati fonetično in sklope skupaj). Močnejši posegi so možni le pri stvarih, ki v jezik prihajajo, ustaljene stvari pa je najbolje pustiti pri miru. Jezika se je sicer treba učiti, toda ne se vedno na novo drugače učiti stvari, ki jih že znamo. Do neke mere je v redu, da skušamo s sistematiziranjem učečim se olajšati učenje, toda treba je upoštevati tudi tiste, ki jezik že znajo. Ti se bodo uprli vsaki močnejši spremembi; tudi uvajanju dublet, ki so glede na dosedanje prakso napačne.¹³ Ljudje se držijo ustaljenih navad, naj temu rečemo inertnost ali kakorkoli že. Kaj naj potem počnemo s pravopisom ali slovarjem, ki ga bodo uporabniki odklonili?

Mogoče je res škoda, da so se posamezne stvari v slovenščini uveljavile take, kot so se. Marsikatera stvar bi se dala teoretično bolje izpeljati in marsikaj ni dovolj sistemsko. Toda mi stojimo pred tem dejstvom in noben izoblikovan jezik si ne more dovoljevati stalnih močnih posegov v njegovo strukturo. Nismo več v 19. stoletju, da bi se šli reformatorje. Pri vsem tem pa itak noben pravopis ni do kraja idealen.

Tu bi se podrobneje ustavil zlasti ob Toporišičevi kritiki. J. Goliasu sem v imenu pravorečne komisije SSKJ odgovoril že v Mostovih št. 8–10, 1971, str. 14–16, kjer sem zavrnil njegove pretirane zahteve po originalnih tujih (zlasti izgovornih) oblikah. Te zahteve temeljijo zlasti na sirahu pred osmessenjem pred tujci, ki izvira iz našega kompleksa majhnosti. Slovenščine pač ne bomo prilagajali tujim jezikom zato, da bi nas tujci lažje razumeli ali da bi pri nas olajšali učenje tujih jezikov — sicer jo rajši kar opustimo. V isti številki Mostov¹⁴ je objavljen tudi že odgovor na mojo zavrnitev, toda ker prejšnjim izvajanjem niso dodani novi momenti, ampak se le ponavljajo stari, ga ni treba podrobneje obravnavati. Odgovarjati menda tudi ni treba na izjave, da uporabniki barbarizmov, ki jih zagovarjam (npr. *poanta*, *angažma*, *embalaža*, *sviter*),¹⁵ »po kulturni stopnji svoje govornice res niso vzorci«.

Toporišičeva kritika je najobširnejša in najbolj vredna upoštevanja. Vendar je tudi ta, kakor večina kritik slovarja, pisana z nenaklonjenostjo, pozna pa se ji tudi, da je pisana hitro in včasih premalo premišljeno. Že same napake in netočnosti v kritiki to temeljito dokazujejo. Pri naštevanju raznih primerov so zamenjave, ponavljanja, netočnosti pri navajanju raznih podatkov in drugih mnenj pa že skoraj delajo vtis, da so zagrešene namenoma itd. Npr. pri razdelitvi tujk na deset skupin po tem, kaj označujejo (glej

¹³ Tu ne mislim na take, ki so po pravopisu napačne, a so v praksi že precej uveljavljene.

¹⁴ Mostovi, št. 8–10, februar 1971, str. 19–23.

¹⁵ Namesto »pravičnih« *puenta*, *angažman*, *ambalaža*, *sveter*. Ti izrazi so direktno navedeni ob ocenjevanju kulturne stopnje; seveda pa velja isto tudi za vse druge, npr.: *arzen* (prav naj bi bilo *arsen*), *biftek* (*bifstejk*), *flirt* (*flet*), *žirija* (*jury*), *gabarden* (*gabardina*), *detajl* (*detař*), *emajl* (*emaj*), *bazen* (*basen*), *tuř* (*duřa*) itd.

str. 62—63), sta enaki št. 6 in 9; eno je sicer tehnika in civilizacija, drugo tehnična civilizacija, toda primeri so popolnoma isti. Ali pa npr. *bukle* in *kolaž* navaja pod pojmi, ki označujejo prehrano (str. 64); tudi za *blef* je vprašanje, če spada med znanstvene pojme (str. 63), na dveh mestih pa je naveden, če ne gre spet za napako, najbrž zato, da se poveča število neslovensko pisanih besed v slovarju. Razumevajoče dopušča slovarnikom kak spodrseljaj in pri tem navaja »napako« da je pri *dolgorilca* dovoljen samo izgovor *u*, medtem ko je pri *dvorilca* izgovor *l* tudi *u* (torej je po njegovo dvorilec tisti, ki ima dva rilea, in ne tisti, ki dvori). Pripisuje razlike pravopisoma 1950 in 1962, kjer jih sploh ni, napačno prikazuje stanje v SSKJ (glej o tem spodaj) ipd.

Toporišič začenja kritiko s prikazom dela za slovar. Tu poudari, da je »glede deleža J. Toporišiča [...] pri tem slovarju treba pripomniti, da je načeloval komisijama za pravopis ter pravorečje in oblikoslovje skoraj v vsem času, ko so se te stvari normirale, tj. vsaj od začetka okt. 1964 do 21. aprila 1966; o svojem delu v obeh teh komisijah je od l. 1966 dalje poročal v Jeziku in slovu: [...]«. Ker bralce gotovo bolj zanima kritika slovarja kot pa delež Toporišiča ali koga drugega v pravopisni in pravorečni komisiji, bom te stvari, kolikor jih ne bo potrebno pojasniti pri obravnavi posameznih kritiziranih problemov, za zdaj še pustil ob strani.

V nadaljevanju navaja s citati iz ustreznih paragrafov, kako se slovar v pogledu pravopisa, pravorečja in oblikoslovja definira sam, nato pa poskuša »odgovoriti na dvoje: prvič, kakšna je vrednost teh stališč, kako so ta kolikor toliko teoretično utemeljena stališča uporabljena v slovarskem delu slovarja«. Po njegovem mnenju »je škoda, da slovar osnovnih pravopisnih informacij (kolikor jih že daje) nima zbranih na enem mestu, ampak so razmetane po naslednjih paragrafi: 5, 8, 169, 171—173, 175, 179 do 180, 217«. Tu gre pač za očitek nepreglednosti in nesistematčnosti, ki je podprt z navedbo ustreznih paragrafov. In bralec kritike bo, sodeč po navedenih številkah paragrafov, imel občutek, da je nepreglednost res popolna. Toda če pogledamo ustrezne paragrafe, vidimo, da se v njih pogosto sploh ne govori o pravopisu, ampak je pravopis ali pisava omenjena samo mimogrede v čisto drugih zvezah. Oglejmo si najprej prvi in zadnji navedeni paragraf. V začetnih paragrafi, kjer se govori o značaju slovarja, je v § 5 opisan njegov namen z besedami: »Slovar hoče pokazati, katere besede so danes v knjižnem jeziku žive, kako se uporabljajo, kakšno je frekvenčno razmerje med njimi in v kateri plasti živijo. O vsaki besedi pove, kako se piše in izgovarja, kakšen naglas in intonacijo ima, kako se pregiblje, katere pomene ima in kakšni so odnosi med pomeni; daje stilne in druge kvalifikacije ter navaja navadne in posebne vezave, proste in stalne zveze, frazeologijo, reke in zelo znane pregovore.« Ne razumem, zakaj bi tu ne smelo biti med vsemi drugimi navedbami podatkov, ki jih slovar daje, napisano, da pove tudi, kako se beseda piše. Zaradi tega pravopisne informacije niso prav nič »razmetane«. Zadnji pri Toporišiču navedeni paragraf pa se glasi: »V polkrepkem nonpareju [...] so natisnjene besede in zveze, ki dopolnjujejo kvalifikatorska pojasnila [...]«. Ker tudi Toporišič najbrž uporabo različnih tipov črk ne šteje med pravopis, gre tu verjetno za napako in bi

moral biti naveden § 227. Tam pa je navedeno (s pravopisnega področja) le, po kakšnem abecednem redu so razvrščena gesla, kar pa menda tudi ni nujno strpati v poglavje o pravopisu. Če pogledamo še drugi pri Toporišiču navedeni paragraf, namreč § 8, vidimo, da tudi v njem ni direktnih napotkov, »kako se piše«, ampak je samo povedano, v kakšni pisni obliki so besede v slovar sprejete, določeno je razmerje slovarja do tradicije in sedanje rabe v pravopisu, tako kot je v sosednjih paragrafih določeno to glede izgovora, intonacije in tudi besednega zaklada. To je povsem opravičljivo, če gledamo na slovar kot celoto in ne kot na pravopisni priročnik. Končno so v § 32, ki ga kritik ne navaja, omenjene še pisne dvojnice (*avtocesta /avto cesta*), vendar v zvezi z drugimi stvarmi in je to omenjeno tudi v poglavju o pravopisu. Enako je s § 118, ki ga kritik tudi ne navaja. S tem se razmetanost pravopisnih podatkov precej zoži: izmed § 5 in 217 (oz. 227) med § 169 in 180. Pa še tu ni razmetanost tolikšna, kot je videti iz Toporišičevega navajanja (169, 171–175, 175, 179–180). Problem je v bistvu le še v tem, ali naj bodo naglasna znamenja obravnavana pod pravopisom ali pod posebnim poglavjem. Ker naglas ni pravopisna zadeva, so v slovarju obravnavana posebej, pri pravopisu pa je opozorjeno nanje toliko, kolikor se rabijo v navadni pisavi. Poglejmo zdaj, kaj hoče Toporišič. Zahteva, da se naglasna znamenja iz § 179 in celo intonacijska iz § 180 obravnavajo pri pravopisu in ne pri naglasu, istočasno pa pri navajanju paragrafov, v katerih se obravnava pravopis, izpusti § 178, v katerem se obravnavajo naglasna znamenja kot sestavni del pisave (v tujkah tipa *à la* ipd.), in § 174, kjer se govori o uporabi akcentskih znamenj za preprečevanje dvoumnosti. Zakaj je to manj pravopisna zadeva, kot tisti akcenti, ki niso sestavni del pisave, menda ne bo nikomur jasno. Morda zato, da so številke, ki jih navaja, bolj pretrgane in vtis »razmetanosti« večji. Morda je iz istih vzrokov izpuščen tudi § 170, v katerem je omenjeno, da se obravnavajo v istem geslu samo take oblike, pri katerih ima uporabnik na prvi pogled občutek, da gre za pravopisno dvojnico¹⁶ (*avtocesta /avto cesta, argo / argot*), druge pa kot samostojna gesla. Mislim, da ta podatek v poglavju o pravopisu nič ne škodi, čeprav Toporišič predlaga (na str. 58), da bi moral izpasti iz tega poglavja. Vsekakor spada to, kako se v slovarju obravnavajo pravopisne dvojnice (kako so razvrščene), vsaj toliko v pravopis, kot § 227, kjer je pojasnjeno, po kakšnem abecednem redu so razvrščena gesla. Opozoriti pa je še treba, da so vse informacije v slovarju, kolikor jih najdemo na različnih mestih, med seboj povezane z navajanjem ustreznih paragrafov.

Drugi problem, ki ga Toporišič načenja, je, kakšne informacije naj slovar da o pravopisu. V slovarju je v § 169 rečeno: »Splošnih pravopisnih pravil slovar ne daje; pravopisni podatki so vezani na posamezna gesla. Za pravilno razumevanje teh konkretnih podatkov so potrebna naslednja opozorila [...].« Pravopisnih pravil torej v slovarju ni; uporabnik dobi podatek o tem, kako se piše, le za konkretno besedo. Toporišič pa hoče, da bi slovar dajal napotke, kako se pišejo slovenski fonemi, npr. da se prednji visoki samoglasnik načeloma piše s črko *i*, zadnji z *u*, hoče opozorilo, da pišemo *sladka* in *spatba*, ker *sladek* in *svata*, da pa so izjeme od tega

¹⁶ V slovarju piše samo dvojnico, ker je to v poglavju o pravopisu.

pravila pridevniki na -ški, npr. *moški*, *nebeški*, predlog *z/s*, nedoločnik -*sti*, da imamo zgodovinsko pisavo v primerih kot *volk*, *poln*. Težko se je tu prerekati, kdo ima prav. Slovarji takšnega tipa, kot je SSKJ, takih podatkov navadno nimajo; imajo jih celo znatno manj kot naš slovar. Za take stvari izdajamo pravopise in slovnice. Če bi hoteli take stvari spravljati v slovar, je tudi vprašanje, kje se ustaviti. Potem lahko zahtevamo, da morajo priti v slovar napotki o tem, kje pišemo vejico, dvopičje itd., kako nakazujemo premi govor, kdaj pišemo v stavku z veliko začetnico, kako besede delimo itd. Saj napotkov za to slovar sploh ne daje nobenih, medtem ko za pisavo tipa *sladka* itd. dovolj natančno informira pri posameznih besedah. In princip slovarja je, da izhaja od besede, ne od pravil. Toporišiču pa se vse preveč pozna, da je pisal slovnice, in po enakem sistemu hoče dajati jezikovne informacije tudi v slovarju. Praktično, lahko rečemo, zahteva v uvodu slovarja kompletno slovnico.

Po teh uvodnih očitkih preide Toporišič na pisavo tujk. Pri tujkah daje slovar prednost pisavi, ki je prevladovala v času redakcije in ne navaja vseh načinov pisave od začetka tega stoletja, saj bi s tem prišlo v slovar preveč zastarelega pravopisa in preveč tuje pisave, ki je pri kolikor toliko udomačenih besedah nikakor ne gre podpirati, če so se v zadnjem času že uveljavile v podomačeni pisavi. To stališče časovne omejitve se zdi Toporišiču koristno, pravi pa, da »[ž]al [...] sestavljavci slovarja iz svoje časovne omejitve pri upoštevanju pisave tujk niso izpeljali splošnega spoznanja, da je tuja pisava negospodarna tudi z ožje časovne perspektive. Mislim celo, da se ne motim, ko domnevam, da jim je nedomača pisava tujk premnogokrat le ljubša od domače; da jim je v teh primerih domača pisava tako rekoč le vsiljivo, neljubo, postransko, manjvredno dete tujim (zahodnim) kulturam neprilagojenih staršev«. To misel poskuša podpreti z dokazi. Prvi tak dokaz vidi »v težnji slovarnikov pisati v slovarju mnoge besede, če le gre, tudi ali celo samo po tujem pravopisu, ko bi bilo vendar mogoče tujo pisno obliko v prvem primeru iz slovarja izpustiti ali postaviti na drugo mesto, v drugem pa ji dati domačo, slovensko pisanó vzporednico«. Nato navaja primere, ki so v slovarju pisani samo nedomače, ki pa bi jih bilo treba pisati tudi po domače. Našteje 72 primerov. Prvi problem, ki se tu pojavi, je, po kakšnem kriteriju je izbral te primere. Nikjer ne pojasni, ali so to samo slučajno izpisani primeri ali zavestno izbrani. V slovarju je namreč še precej primerov, ki so pisani samo nedomače. In to tudi na tistih prvih 269 straneh, na katerih »natančen pregled« se kritika opira.¹⁷ Naj navedem samo nekatere: *ad acta*, *ad hoc*, *à la carte*, *alias*, *alineia*, *ambiciozen*, *amion*, *antidialektičen*, *antisocialen*, *antokian*, *aperçu*, *arianizem*, *baby*, *baby beef*, *bakterialen* ipd. Precej teh besed bi se dalo uvrstiti v Toporišičevih deset skupin, v katerih naj bi bile podomačene dvojnice. Nejasno je, kaj misli s »predmetnostjo« pri tujkah. Morda so zato izpuščeni prislovi kot *ad acta*, *ad hoc*, *à la carte*.¹⁸ Vendar so to besede, ki so precej v rabi. Bolj razumljivo je, da je izpustil muzikološke izraze za označevanje načina in

¹⁷ Glej pri Toporišiču, l. c. str. 56, op. 4.

¹⁸ Ali pa zato, ker jih ima zaradi nepregibnosti za citatne besede (glej spodaj).

hitrosti izvajanja (*accelerando*, *adagio*, *allegretto*, *allegro*, *arpeggio*, *cantabile*, *crescendo*), saj se muzikologi prav gotovo ne bi sprijaznili s tem, da bi zaradi odpravljjanja hiata namesto *piano* pisali, da skladbo izvajajo *pijano*. (Bi pa po Toporišču verjetno morali pisati *pijano*, kadar označuje glasbilo, in najbrž tudi *pijanist*.) Toda fiziki, kemiki ipd. prav tako vztrajajo pri pisavah kot *coulomb*, *curie*, *curij*, *hertz*, *ampere-sekunda* itd. In včasih so celo proti njihovi volji bolj znani termini dobili v slovarju podomačene vzporednice.

V nadaljevanju Toporišč analizira, katere pravopisne kategorije so zajete v naštetih primerih. Našteje devet kategorij. V bistvu pa ta analiza niti ni potrebna, saj je problem le v tem, ali se tujka piše po domače ali po tuje. Kot posebno kategorijo lahko izločimo le primere s hiatom. Če se beseda piše po tuje, lahko nastopajo v njej pač vse možnosti, ki jih prinašajo tuji jeziki. Če bi pritegnili še druge tujke, bi Toporiščev seznam lahko še izpopolnili (npr. zapis glasu *c* s *tz*, *h* s *ch*, *t* s *th* ipd.).¹⁹ Torej je *audi* pisan prav tako le po tuje kot *butterfly*. Kadar pa tujka nastopa v podomačeni obliki, je pisana v slovarju po slovenskih pravilih. Npr. *avf*, *gavda* (za tuje *out*, *gouda*) je pisano z *v*, čeprav pišejo *aut* in *gouda*.²⁰ Hibridne pisave se je slovar izogibal. Ima jo le v izjemnih primerih, zlasti tedaj, ko je del tujke že udomačen (npr. *hausbal*).²¹

Med temi devetimi kategorijami Toporišč najprej obravnava probleme v zvezi z zapisovanjem glasovnih zvez *i + j + samoglasnik*. Kot merilo za pisavo v SSKJ navaja pravilo iz SP 1962: »Samoglasniške skupine *-ia-* *-io-* *-ie-* *-ii-* *-ea-* pišemo brez vmesnega *-j-*, če besedo čutimo kot tujko, z vmesnim *-j-* pa, če jo čutimo kot domačo [...].« In nato nadaljuje: »V SP 1950 je v § 43 pod 2 pisalo še zelo jasno: „Latinske in grške tujke pišemo fonetično po slovenski izgovarjavi“ (str. 52), kar je v SP 1962 zreducirano na „soglasnike pišemo fonetično po slovenski izgovarjavi“.«

Najprej moram tu opozoriti na nesolidno citiranje. Citati so sicer res popolnoma natančno prepisani, toda tako, kot so prikazani tu, bi kazali na to, da je SP 1962 spremenil določila SP 1950 o pisavi latinskih in grških tujk (o dvoglasnikih glej spodaj). Iz te formulacije namreč lahko celo sklepamo, da je pisavo brez *j* v navedenih samoglasniških skupinah uvedel šele SP 1962. V resnici je to v obeh pravopisih enako. V SP 1950 v § 43

¹⁹ Mimogrede povedano, pri Toporišču vsi primeri niso v redu. Pri *amazonka* ne gre za zapis glasu *c* s črko *z*, kot to prikazuje Toporišč (str. 60, točka 7), ampak je tak tudi izgovor (pri tej besedi imamo pisno-izgovorno varianto *c/z*). Upam, da se Toporišč ne bori spet tudi proti izgovoru *z*, kakor se je svoje dni Glonar proti *horizont*, *zebra*, *zenit*, *zoologija*. Prav tako je v nadaljevanju kritike (str. 65) Toporišč tudi še druge pisno-izgovorne dvojnice vključil v primere z nepodomačeno pisavo: *blef* — *bluf*, *boem* — *bohem*, *bizmut* — *bismut*.

²⁰ Edini zapis *avf*, ki je v gradivu Inštituta za slovenski jezik, je zapisal Gradišnik (Nova obzorja 1962, 462), vse drugo je *aut*. Za *gavda* pa sploh ni primera v izpisanem gradivu in tudi ne (prim. op. 26) v dopisovanju podjetij (vpraševali smo namreč, kako pišejo *gavda* v naročilnicah, v nekaterih trgovinah, npr. v Delikatesi na Trgu revolucije 8, v Delikatesi na Celovski 72, v prodajalni Krka na Ciril Metodovem trgu 19).

²¹ Ker imamo *bal*. Npr. *basketball*, *baseball* pa je v slovarju z *ll*, čeprav je že SP 1962 uvedel *basebal* z enim *l*.

pod točko 2 res ni napisano »soglasnike«, toda ker so v tej točki obravnavani samo soglasniki in ker so samoglasniki (pisava skupin *-ia-* *-io-* itd. in *ae*) obravnavani v točki 1 na popolnoma enak način (le nekaj malega je v SP 1962 še dodano), je jasno, za kaj gre.

Seveda je formulacija v SP, da pišemo *ijV*, če besedo čutimo kot domačo, *iV* pa, če jo čutimo kot tujko, slaba in bi jo bilo treba v novi izdaji pravopisa spremeniti. Današnjemu uporabniku jezika je bolj domača tista beseda, ki mu je bolj znana. Domačnosti ali tujosti besede on ne more meriti z zgodnejšo ali kasnejšo izposoditvijo. Taka pravila nam v resnici nič ne pomagajo in kritiki jih lahko prikažejo kot neprimerna. Seveda se dobro pravilo tu ne da postaviti. Toda tudi pri Toporišičevi minimalni rešitvi (predlaga namreč dve varianti) se ne bi dalo.

Sploh je Toporišič pri predlogih za odpravljanje hiata precej nejasen. Najprej pravi: »Mislim, da bi bila za slovenski knjižni jezik najpreprostejša rešitev naslednja: opusti se obvezno ločevanje domačega in tujega v tem smislu, da se vse piše po slovenski izgovorjavi (torej *i + j + V*) [...]«. Na ta način bi morali torej pisati: *abalijenacija*, *abijogeneza*, *abijotičen*, *abiturijent*, *abolicionizem*, *abrevijatura*, *adijabata*, *adverbijalen*, *afilijacija*, *afilijirati*, *agrobijologija*, *agromelijoracija*, *ajtijologija*, *akcijonar*, *aksijalen*, *aksijom*, *alijas*, *alijenacija*, *alijiran*, *ambicijozen*, *ambijent*, *anacijonalen*, *antibijotik*, *aposijopeza*, *aposterijoren*, *aprijoren*, *biblijoteka*, *bijografija*, *dijabetik*, *dijadem*, *dijafilm*, *dijagnoza*, *dijalektika* itd. itd. V nadaljevanju pravi: »Oboje [?] verjetno le v danem okviru [...]«. Kaže, da misli pri tej varianti rešitve na tiste primere, ki se izpeljujejo iz besed s priponami, ki že imajo kot *-ija*, *-ij* npr.: *alodij* — *alodialen* → *alodijalen*, *beneficij* — *beneficiat* → *beneficijal*, *ceremonij* — *ceremonial* → *ceremonijal*, *komedija* — *komediograf* → *komedijograf* itd. Ker nimamo *socija*, bi na ta način lahko ostalo *socialen*. Podobno ima Pleteršnik *genijalen* : *socialen*. To pa bi bilo seveda preveč komplicirano, znatno bolj, kot je zdaj, zato najbrž misli Toporišič na posplošitve, ko piše: »Zadevne pripone bi se tudi lahko kar naštele (npr. pišemo *-ija*, *-ija*, *-ijalen*, *-ijaren* ipd.)«. S tem pa seveda pravilo, da pišemo *j* v izpeljankah od besed, ki *j* že vsebujejo, ne bi več veljalo. Razen tega se pod ipd., kot vidimo iz prejšnjih izvajanj, skrivajo še številne druge pripone, tako da po ovinku spet pridemo skoraj na pretežno odpravo hiata.

Hiat so že poskušali odpraviti. Škrabec, pod katerega vplivom je večkrat tudi Toporišič, ni trpel hiata niti na medbesedni meji.²² Pleteršnik ima odpravljenih nekaj več hiatov, kot je navadno danes.²³ Levčev Slovenski pravopis 1899, ki je v marsičem sledil Škrabcu in zlasti Pleteršniku, jima pri hiatu ni. Ima namreč že popolnoma ista pravila za hiat, kot jih imamo danes (glej § 467—469). Vendar je bilo v praksi precej neenotnosti in dovolj pogosto so zapirali hiat pri *i + V* z *j*. Nekateri pa so šli celo tako daleč, da so odpravljali zvezo katerihkoli vokalov in pisali *februar*, *jezuit* ipd.

²² Glej Cv. I, 1880, 7c—8d (ponatisnjeno v JS I 121—127); XXVII, 1910, 1 c.

²³ Prim. npr. *akcijonar*, *alodijalen*, *amonijak*, *dijakon*, *dijamant*, *genijalen*, *idijot* itd., vendar *biblioteka*, *biografija*, *diadem*, *dijagnoza*, *diagonala*, *dialektičen*, *hierarhija*, *hieroglif*, *patriarh* itd.

Proti Levčevemu pravopisu je glede hiata nastopil tudi Štrekelj.²⁴ Poteguje se za pisavo *ijV* in to utemeljuje s tem, da *j* govorimo in da ima mnogo teh besed v drugih oblikah skupino *ij* (npr. *alodij* — *alodijalen*). Torej najdemo tu ista stališča in utemeljitve kot pri Toporišču.

Levčevo tradicijo je nadaljeval Breznik v Slovenskem pravopisu 1920. Tu sicer ni posebnih pravil o hiatu, toda po slovarčku se vidi, da popolnoma sledi Levcu. Isto je glede hiata v Breznik-Ramovševem Slovenskem pravopisu 1935. Po SP 1935 se je pisava hiata začela ustaljevati v smislu predpisov. Glonar je ob izidu SP 1935 še branil *j* z vso vehemenco,²⁵ toda ni uspel. Zdaj smo navajeni pisati ponekod *iV*, drugod *ijV* in v glavnem ne prihaja do pomot,²⁶ razen v posameznih primerih.

Toporišič ne govori posebej o tem, ali zahteva odpravo hiata tudi v tipu *radio* → *radijo*. Seveda je pri maksimalni varianti reforme hiata jasno, da vključuje tudi ta tip. Glede na to, da zahteva Toporišič *j* v priponi *-oa*, bi seveda *-io* še prej prišel v poštev. Vendar teh stvari niti Glonar ni uvedel v svoj slovar. Toporišičeva zahteva, da se izenačita priponi *-ea* in *-oa*, stoji že pravzaprav izven problema o hiatu. Hoče, »da bi se pisalo ne le *-eja*, ampak tudi *-oja* (*aloja*), iz česar je popolnoma razumljiv pridevnik *alojev* (in seveda tudi roditelj množine (in dv.) *aloj*)«.²⁷ Popolno paralelo med *-ea* in *-oa* je težko potegniti, ker sta se doslej obravnavali različno in ker gre pri prvi za prednji vokal, ob katerem je lažje vstaviti *j*. Razen tega tudi Toporišičev podatek o pisavi tujk na *-ea* ni točen, saj velja v celoti le za naglašene primere (proti *alinea*, *área*).²⁸ V slovarju je *alója* in *áloa*, kar pri tem primeru pravzaprav ustreza stanju pri *-e(j)a*; pridevnik pa je le od *alója*, kot nam kaže akcent, ker je le ta toliko v rabi, da je prišel v slovar. Od *áloa* bi bil pridevnik *áloin*, kot so ga včasih predpisovali (toda SSKJ nima vseh

²⁴ O Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah, Ljubljana 1911, 114–118.

²⁵ Prim. Glonar, Slovar slovenskega jezika, Ljubljana 1936, str. IX–X.

²⁶ Toporišič sicer misli (str. 64), da bi nelektorirana besedila (npr. notranje dopisovanje v podjetjih in ustanovah, šolske naloge učencev vseh vrst, pisma uredništvom, delovnim in družbenim ter političnim organizacijam, dnevniki ipd.) dala precej drugačno podobo kot listkovno gradivo za slovar Inštituta za slovenski jezik. Toporišič govori o tem v zvezi s pisavo tujk, toda z isto pravico bi lahko to uporabili tudi pri drugih pravopisnih problemih. Taka nelektorirana besedila nam sicer lahko služijo za študij tendenc, ne moremo pa kar sprejeti vsake stvari, ki se tu pokaže. Kaj vse bi dobili, če bi kar sankcionirali napake iz dopisovanja med podjetji, šolskih nalog in dekliskih dnevnikov. V takem primeru lahko prenehamo pisati slovarje in tudi slovnice. Na drugi strani pa bi npr. J. Golias upošteval samo tako kvalitetne govornike s tako šolano govorico, da ne govorijo niti takih barbarizmov, kot so *embalaža*, *tuš*, *poanta*, *trener* itn. (za *ambalaža*, *duša*, *puenta*, *tréjner*). Mislim, da je tudi pri vrednotenju jezikovnega gradiva treba imeti neko mero in ne pretiravati v nobeno skrajnost. (Da pa tudi pri slovarju nismo čisto pozabili na nelektorirana besedila, prim. npr. op. 20.)

²⁷ Glej str. 61.

²⁸ *Geja* in *gea* malo izstopa zaradi kračine besede. Ob času redakcije je gradivo prevladovalo na *-ea*. Toda zaradi paralele z drugimi primeri na *-éja*, je v slovarju na prvem mestu *geja*.

pridevnikov²⁹). Torej bi se Toporišič lahko opiral le na roditeljsko množino (in dv.). Ker pa se v besedah na *-oa* v drugih oblikah *j* ne govori, odpade seveda tudi ta argument, saj je treba *-j* v rod. mn. razlagati kot končnico.³⁰ Po Toporišiču bi morali pisati *boja* tudi za udava in vrsto krznenega ovratnika (kot za plovko in barvo), *moja* za vrsto izumrle ptice, *stoja* za šolo in nauk stoikov, na kar bi se najbrž bilo težko hitro privaditi.

Pri problemu hiata pa Toporišič ni načel vprašanja, kako je z njim v skupini *V + i*: ali bi ga bilo treba tudi tu zapirati z *j* ali ne. Tisti, ki so zagovarjali *ijV*, so navadno pisali tudi *Vji*, vsaj delno. Strekelj npr. teoretično o skupini *Vi*, kadar je dvozložna, sicer ne govori, toda piše:³¹ *prozajik, prozajist, mozajika*. Pleteršnik, ki ima odpravljenih manj hiatov, ima: *prozaik, prozaist, mozaika, alkaloid, heroida*, toda *lajik, lajištev, oktrojirati*. Glonar sicer tudi posebej ne govori o tej skupini in v slovarju ni popolnoma dosleden, vendar se v glavnem drži pravila, da v skupini *Vi* piše *j*, če *i* ni akcentuiran, če je akcentuiran pa ne: *lajik, lajičen, lajicizirati, stojik, algebrajičen, arhajičen, herojičen, prozajičen, prozajik*, toda *prozaist, arhaizem, heroína, heroizem, alkaloid, cikloida, dadaist, dadaizem, egoist, graduirati, mozaik, oktroirati itd.*³² Število primerov s skupino *Vi* je bilo včasih zelo majhno, toda od slovarja do slovarja zelo narašča (zlasti nove tvorbe na *-izem, -ist, -ičen, -irati*), zato jih je treba pri obravnavi hiata upoštevati in Toporišič ne bi smel mimo njih.

Pri hiatu izhaja Toporišič iz domneve, da se med *i + V* izgovarja *j*. Tako tudi že prejšnji nasprotniki hiata. Vendar stvar ni tako enostavna. Ali se izgovarja *socialen* ali *socijalen* niti ni tako lahko določljivo. Zlasti, ker slovensščina nima pravega spiranta *j*. Največkrat se v pogovornem jeziku sploh govori *socjalen*, toda to še malo ni dokaz, kot mislijo nekateri, da mora zato eksistirati med *i* in *a* *j* in da po redukciji *i*-ja ostane *-ja-*. Tu gre za direktno spremembo *ia* ali *ija* v *ja* in ne *ija* preko *aja* v *ja*. Anketiral sem več izobražencev glede izgovora hiata in večina je bila mnenja, da *j*-ja ne izgovarja.³³ Celo nekateri, ki so trdili, da izgovarjajo *-ija*,³⁴ pri direktnih fonoloških opozicijah kot *piano* : *pijano* niso mogli potrditi, da jih izgovarjajo enako, ampak so trdili, da sta tu dva različna *j*. To pa bi kvečjemu kazalo na to, da v hiatu ni pravega *j*, ampak samo nekak mehek prehod od enega vokala k drugemu. Vsekakor pa se na izgovor tu težko opiramo, ker je precej labilen, precej različen od človeka do človeka (tisti, ki so manj pod vplivom pisane besede, bolj odpravljajo hiat), od primera do primera (pri bolj knjižnih več hiata; več hiata tudi pri takih, ki v pogovornem jeziku *iV* zaradi

²⁹ Glej § 4: Zaradi omejenega obsega v slovarju tudi ni glagolnikov, manjšalnic, svojilnih pridevnikov, abstraktnih samostalnikov, imen za delujoče (ženske) osebe ipd., če se le redko rabijo. Narediti jih je mogoče po splošnih jezikovnih zakonih.

³⁰ Gre za morfološko pozicijsko varianto (alomorf *-j* za vokalom *k* navadnemu *-o* oz. *-á* pri premičnem naglasu).

³¹ O Levčevem slovenskem pravopisu 117, 118.

³² Vendar *jezuitizem* (v neakcentuirani poziciji proti *lajicizirati*), *flúid* (če ni izgovarjal *flújd*, kar pa ni verjetno, ker bi potem najbrž pisal *j*, prim. po njegovem prepovedani *celulójd* za *celulóid*).

³³ Anketiral sem večino tistih, ki so navedeni v članku Akcentske variante SRL XVIII, 1970, 13–14, in še nekatere druge.

³⁴ Npr. Mj, Jm, B. Urbančič, M. Košmrlj, I. Šircelj.

konzonantske sosesčine ne razvijejo v *jV*, npr. *prioriteta*) in tudi od vokalne skupine do skupine (nihče od anketirancev ni izgovarjal npr. *trijumfirati*). Kako je natančneje z izgovorom hiata, bi bilo treba še raziskati. Da pa lahko izgovarjamo skupine *ia*, *io*, *ie*, *iu*, *ii* tudi brez vmesnega *j*, nam dokazujejo primeri kot *priagilitati*, *priobčiti*, *prienačiti*, *priučiti*, *primek*.

Ali bi bili morali v slovarju odpraviti hiat ali ne, o tem sploh ni vredno govoriti, saj si sestavljavci niso izmišljali nekega novega jezika. Vprašanje je le, ali bi bodoči novi pravopis lahko priporočil odpravo hiata. Bojim se, da bi bil rezultat tak kot z *-vec*. Zelo verjetno bi se ljudje temu uprli. Eni zaradi rušenja ustaljenosti v knjižnem jeziku, drugi pa bi v tem prav gotovo videli tudi hrvatenje in jugoslovenarstvo.

Tudi če bi dovolili dublete tipa *socializem* in *socijalizem*, bi se ljudje vznemirjali. Stabilnost bi bila porušena. Preveliko število dublet tudi ni koristno. Toporišič sam je bil nekoč proti njim, »ker se z variantami še podvoji število enot, ki si jih je treba zapomniti.«³⁵

V novem pravopisu bi bilo možno iti le v manjše korekture. Morda pri kaki redkejši priponi (morda pri *-ian*); vsekakor pa bi lahko dovolili *j* tudi v posameznih primerih. Saj imamo tudi zdaj npr. *bastion* : *legijon* ipd. in torej premik v nekaterih besedah ne bi ničesar porušil. Eden takih primerov je npr. *aziat*, ki ga dovolj pogosto pišejo *azijat*.³⁶ Najbrž bi kazalo izenačiti tudi *-ijanec*, *-ijanstvo* : *ianist*, *-ianizem* (*arijanstvo* — *arianizem* → *arijanizem*). Priponi *-izem*, *-ist* sta se namreč že toliko udomačili, da nima smisla pred njima spreminjati na tuje pred drugimi priponami že poslovenjeno pripono *-ijan*.

V nadaljevanju obravnava Toporišič razne možnosti zapisov glasov pri tujkah. Najprej govori o zapisu glasov *j* in *y*. Pravi: »Drugi problem je pisava glasov *j* in *y* v tujkah (naši točki 2 in 3), tip *aitiologija*, *audi*. — Tu je treba posplošiti na vse tuje jezike pravilo, ki je bilo v SP 1950 (in v glavnem tudi v SP 1962) formulirano za grške in rimske tujke, to je, da jih pišemo fonetično po slovenski izgovorjavi (kar pa je SP 1962 v dvoglasniških zvezah neprimerno zožil samo na u: „[D]voglasnika *au* in *eu* pišemo z *av*, *ev*: *avgment*, *eofemizem*“ (§ 72, str. 69). V obravnavanem delu slovarja so prizadete naslednje enote: *apartheid*, *bianco*, *ba(s)relief*, *behaviorist*, *boy*, *buick*, *cankariana*, *celuloid* — *audi*.«

Prvo, ob čemer se je treba ustaviti, je citiranje. SP 1950 sploh nima pravila o dvoglasnikih v grških in latinskih tujkah, v slovarkem delu pa prav tako najdemo oblike tipa *aitiologija* (poleg *mojra*), zato SP 1962 ni mogel zožiti pravila na u, čeprav je res pri imenih spremenil pisavo iz *aj*, *oj*, *ej* na *ai*, *oi*, *ei*, vendar pri imenih z izvirnim obrazilom tudi *av*, *ev* v *au*, *eu* (*Euripides*, *Zeus* in celo *Taurus*).³⁷

Drugo, na kar je treba opozoriti, je to, da je pri obravnavanih primerih treba ločiti več tipov: 1. *aitiologija*, 2. *celuloid*, 3. *bianko*, 4. *cankariana*, 5. *buick*, *audi*.

³⁵ JIS X, 1965, 216.

³⁶ Gradiva je malo več z *j* kot brez *j*.

³⁷ Toda tudi v SP 1950 je npr. *Plautove komedije*.

Pri tipu *aitiologija* bi dal prav Toporišiču. Zadnji pravopisi (tudi že SP 1950) so po nepotrebnem začeli uvajati *i* v diftongih pri grških tujkah. Najbrž pod vplivom jezikovne prakse, ki pa bi jo tu verjetno bilo mogoče obrzdati in ohraniti stara pravila,³⁸ da v dvoglasnikih pišemo *v* in *j*. Zdaj novejši, zlasti strokovni pisci vse bolj pišejo v takih primerih *i* namesto *j*. Zadnji SP je uvedel, pač pod Sovretovim pritiskom, tako pisavo tudi v podomačenih imenih (*Aishil*, *Hefaist*, *Oidip* ipd.)³⁹ Jaz sam bi bil za pisavo *ajtiologija*, toda slovar je delan po gradivu (v tem pa je deset listkov z *ai* in eden z *aj*), v njem je upoštevana tudi tradicija dosedanjih pravopisov (SP 1950 in 1962 imata *aitiologija*, v prejšnjih pa besede ni) in zato ni mogel preko oblik kot *aitiologija*, dodal pa je kot dubletno obliko *ajtiologija*, le pri zelo redkih kot *daimonion*, ki so nekako citatne besede, je ostal tudi samo *ai*.

Prav tako bi dal prav Toporišiču pri tipu *celuloid*. Tu je pisan *i*, ker so včasih naglaševali *celuloïd* (tako še SP 1950). Toda če smo začeli drugače izgovarjati, bi lahko začeli tudi drugače pisati. Beseda je dovolj udomačena, da bi jo lahko podomačili tudi v pisavi. Slovar tega ni storil pač zato, ker prav vse gradivo (50 listkov) kaže dosledno pisavo z *i*, lahko pa bi novi pravopis dovolil dubleto.

Primer *bianko* ima v slovarju dvojnico *bianko* in *bianco*, izg. [bjanko]. Tuja oblika *bianco* se še toliko rabi,⁴⁰ da je slovar ni mogel opustiti, čeprav ima že SP 1962 samo *bianko* in obliko *s c* le v zvezi in *bianco*. Oblika *bianco* je kot tujka v nepodomačeni obliki čisto v redu. Vprašljiva je na pol podomačena *bianko*. Teoretično morda res ni najboljša, toda v praksi eksistira in slovar, ki je informativno-normativen, bi jo težko likvidiral in zapisal obliko *bjanko*, ki se je v slovenščini najbrž prvič pojavila v Toporišičevi kritiki. Da pa se je slovar izogibal hibridne pisave, kolikor se je pač dalo, sem omenil že zgoraj. Da se je pri primeru *bianko* uveljavil *k*, ne pa tudi *j*, je lahko pomagal še vpliv nemškega *blanko*. Podoben primer v slovarju je še *fianketo*.

Tip *cankariana*, ki mu slovar ne predpisuje izgovora *caŋkarjana*, je najbrž treba govoriti z *i* in je izgovor z *j* le pogovoren⁴¹ kot *miljon* za *milijon*, *socjalen* za *socialen*, *karfjola* za *karfijola*. To vidimo tudi po tem, da v sosesčini težje konzonantske skupine izgovarjamo *i*, npr. *prešerniana*. Sufiks *-iana* je občuten tako tuje, da bi ga težko izenačili z *-ijan/-jan* (*-jan* v izpeljankah iz

³⁸ Že od Levca dalje (glej pri Levcu, SP § 35, 466).

³⁹ Mislim, da bi moral novi pravopis odpraviti Sovretove posege pri zadnjih pravopisih (zlasti zadnjem). Izgovor, da pišemo imena v originalni obliki in je treba tako pisati tudi grška in latinska, ne drži. Prvič zato, ker je pri klasičnih imenih pri nas določena tradicija, drugič pa zato, ker jih v celoti ne pišemo v originalu, tudi po zadnjem pravopisu ne, saj za *Cythera* pišemo *Kitera*, za *Commodus Komodus*, ne smemo pa po zadnjem pravopisu pisati *Ojdip*, *Ajshil*, *Zeus*. Pri grških imenih pa gre še za transliteracijo in zato jih še z večjo pravico prilagodimo slovenski pisavi.

⁴⁰ Oblik *s c* je okrog polovico.

⁴¹ Toporišič v svoji razpravi o pogovornem jeziku (SRL XVIII, 1970, 57 sl.) med pogovornimi oblikami ne navaja tipa *socjalen*, *miljon*. Mislim, da bi ta tip moral biti med značilnostmi splošne pogovorne inačice. Pri tipu *i(j)V* (če *i* ni naglašen) se v pogovornem jeziku pri bolj pogostnih besedah, če ne pride do neobičajne glasovne skupine in če ni skupina *i(j)V* za začetnim konzonom (z redkimi izjemami kot *cijaziti*) ali v priponi *-ija*, izgovarja ja.

podaljšane osnove na *-j-*: *cankarjanec*, *hitlerjanec* : *borzijanec*), kot očitno misli Toporišič.

Precej podobno je tudi s primerom *relief* (oz. *barelief*). Jaz izgovarjam *relief*, in da nisem sam, kaže že to, da so včasih nekateri tudi pisali *relief*.⁴² Gre za to, ali naj bi bila to francoska ali nemška tujka. Najbrž smo jo dobili preko nemščine in zato tudi izgovarjali *rel(i)ef*. Precej ljudi sicer res izgovarja *relief*, toda ali naj to pri njih štejemo res za tip *bjanko* in ne za tip *miljon*, je težko dokazati. Če bi bil res knjižni izgovor *relief*, potem je *relief* tujka s tujo pisavo, ki bi pri tej besedi ne bila umestna.⁴³ Toda zdi se mi, da bi bilo prej kot o izgovoru je pri *relief* treba razpravljati o takem izgovoru pri *eksterier* (*interier*), česar pa Toporišič ni načel. Morda zato, ker v srbohrvaščini navadno pišejo *relief*, toda *eksterijer*.⁴⁴ Toda srbohrvaščina se ogiblje skupine *rj*, medtem ko je v slovenščini navadna. Pri tujkah kot *eksterier*, *bonboniera*, ki so direktno iz francoščine, bi bil izgovor z *je* bolj upravičen. Slovar je pri *bonboniera* tudi v resnici dal pisno dubletno *bonbonjera*, ker je nekaj takih zapisov⁴⁵ in se tako tudi precej splošno govori. Pri *eksterier* v slovarju sicer ni dublete (v gradivu ni nobenega izpisa z *je*), toda glede na to, da je pri *interier* nekaj zapiskov tudi z *je*, bi dubleta bila mogoča. Po drugi strani pa potem ne bi bilo več paralele z *eksteriorizirati*, *eksteriorizacija*. Prav tako bo morda treba dati dubletno pisavo tudi pri *premiera* (prim. npr. samo na ta način pisano *garsonjera*), za katero pravopisi (1950, 1962) predpisujejo izgovor *premjera*,⁴⁶ vsekakor pa bo izgovor treba uravnati po pisavi, saj ni mogoče zahtevati, da bi ljudje enako pisan sufiks *-iera* v različnih besedah (npr. *bariera*, *bonboniera*, *kariera*, *mulatiera*, *premiera* ipd.) različno izgovarjali.

Pri tipu *buick*, *audi* ipd. ne gre samo za zapis *j*, *v* z *i*, *u*, ampak za zapis tujke v originalni obliki in spada v kompleksni problem pisave tujk po tuje ali po domače. Primer *audi* morda bolj izstopa, ker je drugače podoben našim besedam, vendar je samo pisan po tuje, kot so tudi imena večine drugih avtomobilov. Pisava za avtomobile se je pač udomačila pretežno v tuji obliki (*audi*, *austin*, *buick*, *cadillac*, *chevrolet*, *citroen*, *dauphin*, *lancia*, *peugeot*, *porsche*, *renault*, *simca*, *taunus*, *wartburg* ipd.) in to ne po krivdi pravopisnih predpisov, saj sta SP 1950 in SP 1962 predpisovala npr. pisavo *ševrolet*. Vendar praksa ni šla za njima, tako da v gradivu za slovar ni niti enega izpisa *ševrolet*, ampak vsi *chevrolet*. Tudi pisava *bujk* je bila predpisana v SP 1962 s skoraj enakim

⁴² Prim. npr. pri O. Župančiču v Galsworthy, *Temni cvet*, 1950, str. 221.

⁴³ Slovar ni dal dubletne pisave, ker pisava z *ie* povsem prevladuje. V listkovnem gradivu za slovar je (skupaj z izvedenkami) 165 izpisov in med temi jih je le 6 z *je*, pa še ti so večinoma nepomembni (G. Makarovič, *Perspektive* 1962-63, str. 411, 412; Sedej, *Nekateri tokovi...* 1966, str. 15; *Novi svet* II, str. 312; *Ženski svet* 1931, str. 176; Žurga-Fersman, *Iz življenja kamnov*, 1935, str. 44). Mislim pa, da ni mogoče vzdrževati razlike med izgovorom pri *relief* in *baf(s)relief*, kot jo imata SP 1950 in 1962 (pri drugem izgovoru *barelief*).

⁴⁴ Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika, Zagreb-Noví Sad 1960, ima *reljef* in *eksterijer*; Klaić, *Veliki rječnik stranih riječi...*, Zagreb 1966, ima kazalko *reljef v. reljef* in samo *eksterijer*.

⁴⁵ V gradivu je 21 izpisov, od tega jih je 6 z *je*.

⁴⁶ Vendar SP 1935 ne predpisuje takega izgovora in Glonar v svojem slovarju piše *premijsa*. Tudi Verbič v Slovarju tujk nima označenega izgovora z *-je-*.

uspehom oz. neuspehom.⁴⁷ Samo pri nekaterih pogosto rabljenih imenih za avtomobile, ki obenem spominjajo še na kako drugo znano besedo, se uveljavlja tudi domača pisava, npr. pri *folksvagen* (ki ga pa SP 1962 piše po tuje), *kadet*, *princ*. Slovar je pri *folksvagnu* postavil domačo obliko na prvo mesto, kar pa je bilo glede na pisavo drugih avtomobilov morda prenašlo storjeno. Pri imenih avtomobilov se stalno srečujemo z originalno pisavo, stalno imamo pred seboj optično podobo znamke, napisane na avtomobilu, zato tu podomačena pisava tako težko prodre.⁴⁸ Pač pa bi bilo imena za razne oblike avtomobilov (*kupe*, *karavan*, *kabriolet*, *kombi*, *džip*) najbolje pisati po domače in v praksi to tudi že precej delajo, a v pravopisni komisiji je proti mojemu mnenju obveljalo, da je v slovarju *coupe* in *caravan* na prvem mestu.^{49a}

V nadaljevanju (str. 61–62) Toporišič postavlja pravila, kako je treba tujke pisati: opustiti tudi pri tujkah iz neklasičnih jezikov dvojne soglasnike, zamenjavati soglasnike glede na konkretni slovenski izgovor, ločiti pravopisno zvonce soglasnike od njihovih nezvonceh homorganskih parov, zlititi zobnik *c* od zapornika *t*, neme soglasnike izpuščati, govorjeni *dž* tudi v pisavi podajati z *dž*, samoglasnike pisati samo z običajnimi slovenskimi 5 znamenji zanje.

Ker Toporišič nato prizna, da se je po teh načelih SSKJ v resnici ravnal v primerih, ko je tujkam dodajal podomačeno obliko, in ker se po teh načelih ravna naša pisca in jezikoslovci že od nekdaj, pravzaprav to ne spada v kri-

⁴⁷ V gradivu za slovar je en sam izpis s podomačeno obliko (Vlado Habjan, Pomlad vnukov, 1955, 165), pa še ta je dan v narekovaj. Dosti več drugih imen avtomobilov ni v SP.

⁴⁸ Pri *folksvagnu* ni napisa na avtomobilu (samo kratica oz. znak) in tudi zato tu bolj pogosto srečamo podomačeno pisavo.

^{49a} V zadnjem času je začela revija *Avto* pisati vsa imena za avtomobile podomačeno. V št. 15, dne 23. junija 1971, je bilo to napovedano z naslednjimi besedami: »Po pravilih slovenske slovnice smemo pisati udomačene tujke tudi Slovenci po navodilu slavnega Vuka, tako kot jih slišimo in izgovarjamo. Odslej bo tudi v slovenski izdaji tako kot v srbohrvaški: pežo, ostin, folksvagen, porše itd. Izjema ne bo noben avtomobil, tudi tisti ne, ki bo prišel na svet šele letos. Ga bomo pač takoj udomačili in bo beseda s pisavo vred tudi udomačena. Morda bomo sprožili s tem vihar, morda bo šla nova pravopisna revolucija kar tako mimo.« V naslednji številki 7. julija 1971 beremo: »Vlado Zupan, Emil Tanko in J. Koller so nas v pismih žolčno ozmerjali zaradi slovenskega pisanja avtomobilov po novem. Tovariši razžaljeni! Novo pisarijo so nam svetovali slovenski jezikoslovci, ki so rekli, da naj udomačena imena avtomobilov pišemo fonetično. Tako kot anketa za enquête, afera za affaire. Tovarna Peugeot bo torej prodajala pežoje ne pa peugeotote.« Ker pa revija *Avto* ni uvedla slovenske pisave, ampak tisto, ki jo ima v srbohrvaški izdaji (diftingov ne piše po slovensko, ampak še vedno piše *audi*, *taunus*), je jasno, da jezikovni urednik ni uvedel »nove pisarije« zato, ker bi preštudiral ustrezno literaturo, ampak po vsej verjetnosti iz nekih drugih razlogov (morda ekonomskih — da se zaradi tega ponekod lahko uporabijo kličji ali del stavka za slovensko in srbohrvaško izdajo) ali pa vsaj premalo premišljeno. Ne mislim se pretirano upirati tej »revoluciji«, saj sam v precejšnji meri podpiram poslovenjeno pisavo, vendar mislim, da je za jezik primernejša evolucija. Ta »revolucija« je tudi začeta na neustreznem mestu, saj so avtomobili najmanj primerni za podomačeno pisavo, ker se stalno srečujemo z napisi na njih, ki so v originalni obliki. Seveda začeta na neustreznem mestu glede na današnje stanje našega jezika, na pravem mestu pa s stališča Toporišiča, kajti če zmaga ta pisava pri avtomobilih (seveda splošno, ne samo v *Avto*), bi bilo nesmiselno ohranjati tujo pisavo na drugih področjih.

tiko slovarja. Sem spada le razpravljanje o tem, kdaj je slovar dal tujki samo domačo, kdaj samo tujo in kdaj obe obliki: ali je to storil samovoljno ali se držal kakega načela in če je to načelo pravilno.

Toporišičevo mnenje je, da je slovar naredil napako, ker ni diktiral fonetične pisave, ampak upošteval dejansko stanje; pri tem pa še namiguje, da niti dejanskega stanja ni upošteval, ampak forsiral tujo pisavo (prim. o tem že zgoraj navedene citate in še spodaj).

O načelnem vprašanju, ali bi bil moral slovar uvesti fonetično pisavo tujk, ni vredno diskutirati. Če bi slovar upošteval vse Toporišičeve ali recimo Goliasove ali pa tudi Gradišnikove zahteve, bi to ne bil več slovar sodobnega slovenskega knjižnega jezika v polnem pomenu besede. Če pa vzamemo Toporišičevo zahtevo kot nekak predlog piscem, da bi mu sledili v tej smeri, je treba reči, da ima fonetična pisava tujk gotovo svoje prednosti in jo do neke mere tudi sam podpiram. Ne bi pa bil za kak ukrep, ki bi uvedel popolno fonetično pisavo, ker ima tudi to svoje slabe strani. Slovenci smo pač vajeni na sedanji način sprejemanja tujk, to ima pri nas tradicijo in tudi vsi evropski jeziki, ki pišejo z latinico, sprejemajo tujke sprva v originalni obliki; izjema je le hrvaščina, ki je glede tega vezana na paralelnost s srbsko cirilico. Nasprotniki fonetične pisave so pri nas dovolj številni in bi se kak ukrep glede tega ne mogel kar tako uveljaviti, kot misli Toporišič. Tudi ni gotovo, ali so res vse tujke kandidatke za podomačeno obliko, če je res »nepodomačena oblika tako ali tako samo začasna« (str. 64). Pri nekaterih gre podomačenje hitro: *kompjuter* se je uveljavil že med tiskom slovarja; že omenjeni *ševrolet* se pa ni, čeprav je bilo več kot 20 let predpisano, naj se tako piše. Nekatere tujke prej odmo, kot se pisno podomačijo. Toporišič pravi (str. 63), da slovar »v teh stvareh tako rekoč iz dneva v dan zastareva«. Toda vsak slovar zastareva. Zastareval bo tudi zaradi novih besed, ki se pojavljajo, in novih pomenov, ki se razvijajo. Uredniki so že ob izidu slovarja sami opozorili, da so se že med tiskom uveljavile nekatere besede, ki jih ni v slovarju (npr. *futurelogija*).⁴⁹ Zastareval bo torej v vsakem primeru. Če bi slovar pisal *kompjuter*, bi bil res bolj sodoben,⁵⁰ toda ali bi bil res bolj sodoben, če bi pisal *bujk* in *ševrolet*, ki jih ni in jih morda nikoli ne bo. Že zato ne, ker ne bo več takih avtomobilov. Predvidevati, kje se bo uveljavila podomačena oblika in kje ne, je pa zelo težko. Nekatere tujke se v času, ko imajo tujo pisavo, tudi prilagodijo slovenščini glasovno, ali se celo naslonijo na podobne besede. Ni rečeno, da je res najbolje sprejeti tujko v tuji izgovarjavi. Če bi tujke sprejemali tako, da bi jih po tujem izgovoru takoj zapisali fonetično, potem bi res lahko uvedli *beronit* za *baronet*.⁵¹ Včasih je dobro prilagoditi. Tako mislim, da ne bi bilo nobene škode, če bi npr. prenehali za *doypack* govoriti *dojpek* in začeli *dojpak*, ker govorimo *tetrapak*, *blokpak* in vse to lahko naslonimo na *pakirati*.

Toporišič v nadaljevanju pravi, da »[č]e primerjamo besede, ki so [v slovarju] pisno podomačene, s tistimi, ki niso, se ni težko prepričati, da med njimi

⁴⁹ Jurančič-Legiša, NR 6. marca 1970, str. 137.

⁵⁰ To se bo lahko evidentiralo tudi še v drugi knjigi. Pri *kompjuter* se je sicer začela močno uveljavljati podomačena pisava, toda istočasno se je beseda že tudi začela umikati *računalniku*.

⁵¹ Tako izgovarjavo zahteva Golias.

ni prave razlike. Torej upravičeno pogrešamo njihove podomačene vzporednice. V obeh primerih označujejo predmetnost s področij, kot so [...]«. Nato našteje deset takih področij (od katerih sta 6 in 9 enaki z istimi primeri). Če velja v slovenščini praksa, da se v začetku tujka sprejme največkrat v tuji pisni obliki in šele potem navadno podomači, potem je jasno, da lahko najdemo podomačene in nepodomačene tujke z vseh področij. Vendar se vsa področja le ne obravnavajo popolnoma enako: z vseh področij se tujke pisno ne podomačujejo enako hitro. Že prej sem navajal, kako je z avtomobilskimi izrazi. Precej paralelno gredo letalski (npr. *boeing*, *caravella*). Tudi glasbeni termini se navadno bolj držijo v izvirni obliki kot npr. prehrambeni ipd. Npr. za *blues*, ki ga Toporišič šteje med primere, ki bi morali biti v slovarju pisani tudi podomačeno, je v slovarskem gradivu 42 izpisov in niti enkrat v podomačeni obliki. Za *jazz* (z izvedenkami) je npr. 141 izpisov, a le trije v podomačeni obliki in še od teh je eden Toporišičev.⁵² Seveda pa pri *jazz* razmerje 138 : 3 niti ni realno, ker izpisovalci oblike *jazz*, ki jim je vsakdanja, sploh ne izpisujejo več, medtem ko se pri obliki *džez* prav gotovo vsak ustavi. Tako bi lahko take primere navajal še in še.

Slovar se je približno držal realnega stanja. Ugotoviti je še treba, če je res forsiral tujo, kar trdi Toporišič, ali pa morda podomačeno pisavo. Toporišič pravi (str. 64): »To, kar pri kvalificiranju dvojnic moti, je dejstvo, da je podomačena oblika prevečkrat na drugem mestu. Tipa *beige* tudi *bež* oz. *beatnik* in *bitnik* sta zastopana s 17 primeri (=9+8) tipa *bife* tudi *buffet* oz. *avt* in *out* pa s 7 (=3+4), kar po mojem mnenju razodeva predilekcijo sestavljavcev slovarja za nepodomačeno obliko.«

Pustimo za zdaj številke, ki so popolnoma napačne in ki ne kažejo na preveliko kritikovo natančnost, pri miru in se najprej ustavimo samo pri njegovi razlagi teh števil. Po Toporišiču kaže to, da je pri dvojnicah tuja oblika na prvem mestu, predilekcijo sestavljavcev slovarja za nepodomačeno obliko. Toda če kdo nima načelno odklonilnega stališča do pravopisa v slovarju, ne more na osnovi tega razmerja (tudi če bi bilo resnično) priti do takega sklepa. Prav tako je namreč mogoče to razmerje razlagati tudi z druge strani: slovar je poskušal, kjer je bilo le mogoče, dati tudi podomačeno dvojnico, zato je pri tujkah kot *banjo*, *beatnik*, *brandy*, *chianti*, *credo*, *gag* itd., ki se normalno pišejo po tuje,⁵³ dal po vsej sili še slovensko obliko; medtem ko pri besedah, ki se pišejo že pretežno podomačeno, npr. *brinetka*, *cece*, *cona*, *depo*, *gurman* ipd.,⁵⁴ slovar tuje oblike ni navajal, da ne bi dajal potuše tistim, ki bi radi pisali po tuje. Taka razlaga je prav tako mogoča kot Toporišičeva. Za človeka, ki ne pozna dejanskega stanja, sta seveda mogoči obe razlagi, vendar je glede na dejansko stanje druga bližje resnici, kajti slovar je pri podajanju dejanskega stanja vendarle upošteval tendence, ki so perspektivne.

⁵² Jezikovni pogovori II, 1967, 162. Ostala dva (pisana *džes*) sta iz G. Jakopin, Zarometi 1962, 118, Šali-Cesarec, Pankrac in njegove žrtve, 1948, 248.

⁵³ Prim. število izpisov v gradivu za slovar: *banjo* (15) : *bendžo* (1), *beatnik* (15) : *bitnik* (3), *brandy* (20) : *brendi* (2), *chianti* (11) : *kjanti* (2), *credo* (35) : *kredo* (6), *gag* (15) in *gagg* (2) : *geg* (2).

⁵⁴ Prim. število izpisov v gradivu za slovar: *brinetka* (17) : *brunetka* (8), *cece* oz. *ce-ce* (9) : *tsetse* oz. *tse-tse* (5), *depo* (22) : *depot* (10), *gurman* (17) : *gourmand* oz. *gurman* (6).

V resnici je npr. pri besedah, ki jih je Toporišič vzel za vzorec (vzemimo kar Toporišičeve vzorčne besede, da ne bo kdo rekel, da sem izbral tiste primere, ki so mi bolj ustrezali), razmerje v listkovnem gradivu za slovar tako: *beige* (9) : *bež* (2), *beatnik* (15) : *bitnik* (3), *bife* (33) : *buffet* ali *bufet* (25), *avt* (1) in *aut* (3) : *out* (4). Če imamo ob takih številkah v slovarju *beige* tudi *bež*, *beatnik* tudi *bitnik*, *bife* tudi *buffet*⁵⁵ ter *avt* in *out*, ne kaže to nikake »predilekcij[e] sestavljavcev slovarja za nepodomačeno obliko.«⁵⁶ In Toporišič, ki poudarja, koliko je delal pri slovarju,⁵⁷ bi moral vedeti, kakšno je dejansko stanje v pisavi tujk. Če pa si ni nikoli ogledal gradiva, bi ne smel dajati izjav o težnji slovarnikov pisati v slovarju mnoge besede, če le gre, tudi ali celo samo po tujem pravopisu (str. 59), da jim je nedomača pisava tujk premnogokrat le ljubša od domače, da jim je domača pisava tako rekoč le vsiljivo, neljubo, postransko, manjvredno dete tujim (zahodnim) kulturam neprilagojenih staršev (str. 58), o predilekciji sestavljavcev za nepodomačeno obliko, o skrivni agitaciji za nepodomačeno pisavo (str. 64) ipd.⁵⁸

V predzadnjem odstavku na str. 64 se Toporišič sicer nekoliko umika z izjavo: »Tem mojim načelom⁵⁹ o pisavi besed tujega izvora je mogoče ugovarjati z argumentom, da je črkovni zapis besed v slovarju pač tak, kot ga kaže listkovno gradivo za slovar v Inštitutu slovenskega jezika.« Kako naj spravimo to izjavo v sklad s prejšnjimi trditvami? Samo tako, da mu dejansko stanje ni važno in da lahko tistim, ki niso vpeljali v slovar njegovih reform, očita, kar se mu zljubi. Ker je važna samo njegova teorija, ne vem, zakaj je potem sploh še štel primere v slovarju. Pri tem se je zmotil, in sicer v korist svoje teorije. Razmerje nepodomačena : podomačeni in podomačena : nepodomačeni pisavi pri dvojnicah je v resnici v slovarju nekako pol na pol, ozi-

⁵⁵ Da ne bi kdo mislil, da so zapisi *buffet* samo starejši in *bife* mlajši, moram poudariti, da je *bife* izpisan tudi že iz Kersnika v LZ 1883, str. 492, *buffet* pa tudi iz novejših avtorjev (npr. F. Kozak, J. Kozak, J. Vidmar, S. Šali, A. Ingolič, F. Brenk, V. Gajšek).

⁵⁶ Seveda je pri nekaterih drugih primerih forsiranje podomačene pisave bolj vidno. Naj navedem samo kak izrazitejši primer. V slovarju je npr. *biznis* tudi *business*, razmerje v gradivu pa je *biznis* (1) : *business* (10), *čarter* in *charter* (4 : 8). Pri obeh teh primerih je pomagal k takemu kvalificiranju še pridevnik, ki se piše pogostejše podomačeno.

⁵⁷ Glej SRL XIX, 1971, str. 55, op. 2.

⁵⁸ Skrivna agitacija za nepodomačeno pisanje se mu zdi »posebno še zato, ker pri nekaterih besedah sploh ni opozorila na podomačeno dvojnico, ki je vendar perspektivna (prim. pri *bitels* ipd. gl. *beatles* ipd., kjer pa pri *beatles* in *beatle* o *bitelsu* ni ne duha in sluha; tako npr. še pri *besa* gl. *baisse*)« (str. 64). Dodal bi lahko še *ažur* gl. *à jour*, *bebibif* gl. *baby beef*, *fer* gl. *fair*. Pri vseh teh podomačena pisava pač še ni uveljavljena. V slovarju je to pojasnjeno v § 23. Treba pa je opozoriti, da so v slovarju še pogostejši obratni primeri. Da so tudi kazalke s tuje oblike na podomačeno, kjer pri podomačeni obliki ni dublete s tujo pisavo. Npr.: *brunet* ipd. gl. *brinet* ipd., *depot* gl. *depo*, *djaur* gl. *džaur*, *ex...* gl. *eks...*, *gigue* gl. *giga*, *guerilla* ipd. gl. *goerila* ipd., *hockey* gl. *hokej*. Precej takih primerov je še pri črki c, toda teh tu ne bom navajal, ker bo k, kjer bo to vidno, šele v drugi knjigi slovarja.

⁵⁹ Taka načela so že zagovarjali tudi pred Toporišičem, med drugimi tudi Toporišičev vzornik Škrabec, ki je zahteval fonetično pisavo celo za imena (prim. Cv. IV, 1883, 6b—c; VI, 1885, 1b—d; XII, 1893, b sl.; XXXI, 1914, 1c sl.).

roma je podomačenih dvojnic na prvem mestu celo več kot nepodomačenih.⁶⁰ Toporišič prikazuje to razmerje čisto drugače (nepodomačenih na prvem mestu 17, podomačenih 7). Kako je prišel do teh števil, mi ni jasno. Ne ujemajo se (ne številke, ne razmerje)⁶¹ niti s primeri do str. 269, na katerih »natančen pregled« se njegova kritika opira (str. 56, op. 4). In tudi če bi bile te številke točne za prvih 269 strani, bi bilo popolnoma neobjektivno in namerno potrjeno vzeti to za merilo razmerja v slovarju, kajti tu je vključena črka *c*, ki ima dosti tujk, toda na tem mestu so zajete le tiste, ki imajo podomačeno dvojnico na drugem mestu.⁶² Tiste s podomačeno dvojnico na prvem mestu bodo prišle pod črko *k* (deloma tudi pod *š*). Pri *c* so za te primere samo kazalke, ki nas napotijo na ustrezno podomačeno obliko (kjer bo tuja oblika, če je še pogosto rabljena, na drugem mestu ali bo, če je že redka, sploh izpuščena).⁶³ Upoštevanje črk *a* do *c* torej že zaradi tehnične ureditve slovarja ni-

⁶⁰ Primeri za te tipe v slovarju so:

agrema in *agrement*
alira in *alura*
aloja in *aloa*
ampersekunda in *ampere-sekunda*
angstrem in *ångström*
argo tudi *argot*
avt in *out*
avtokamp in *avtocamp*
bajaco in *bajazzo*
belfler in *bellefleur*
(bianko in *bianco)*
bife tudi *buffet*
biftek tudi *beefsteak*
biznis tudi *business*
bonvivan in *bonvivant*
bonvivanski in *bonvivantski*
browning tudi *browning*
bugivugi tudi *boogie-woogie*
cepin tudi *zeppelin*
(cinemaskop tudi *cinemascope)*
(cinemaskopski tudi *cinemascopski)*
čarter in *charter*
čarterski tudi *charterski*
čembalo tudi *cembalo*
dahavski in *dachauski*
departma tudi *departement*
departmajski tudi *departementski*
derbi tudi *derby*
dine tudi *diner*
dizel tudi *diesel*
dizelski tudi *dieselski*
dona in *donna*
donhuan tudi *donjuan*
donhuanski tudi *donjuanski*
donhuanstvo tudi *donjuanstvo*
donja in *doña*
duble in *doublé*
duče in *duce*
duenja in *dueña*

a conto in *a konto*
aitiologija tudi *ajtiologija*
aitiološki tudi *ajtiološki*
aufbiks tudi *avfbiks*
avtocamping in *avtokamping*
(avtogir tudi *avtožir)*
banjo tudi *bendžo*
basrelief tudi *barelief*
basreliefen tudi *bareliefen*
beatnik tudi *bitnik*
beige tudi *bež*
belcanto tudi *belkanto*
boom tudi *bum*
bouclé in *bukle*
brandy tudi *brendi*
bridge tudi *bridž*
camping in *kamping*
Canossa in *Kanosa*
caravan in *karavan*
celestia tudi *čelesta*
cha-cha-cha tudi *čačača* tudi *cha-cha*
charleston in *čarlston*
chartist tudi *čartist*
chartističen tudi *čarfističen*
chartizem tudi *čartizem*
chianti tudi *kjanti*
cinzano tudi *čincano*
circa in *cirka*
cocktail in *koktajl* in *koktejl*
cocktailski in *koktajlski* in *koktejski*
corpus delicti tudi *korpus delikti*
coupe in *kupe*
credo tudi *kredo*
dauphin tudi *dofen*
debut tudi *debi*
debutant in *debitant*
debutantka in *debitantka*
debutantski in *debitantski*
debutirati tudi *debitirati*

kakor ne more pokazati pravega razmerja (sicer je pa že pri črki a več primerov s podomačeno dvojnico na prvem mestu, kot jih je našel Toporišič vseh).

Na to, kar potem nadaljuje o nelektoriranih besedilih, sem že odgovoril. V nadaljevanju še pravi, da vse to ni niti važno, ker »si beseda pridobiva svoj pravopisno podomačeni status ne samo s pisno prakso, temveč tudi z živo govorno rabo v širših plasteh ljudi, ki uporabljajo knjižni jezik« (str. 64). Čeprav bi se dalo ugovarjati, da se z govorno prakso beseda vključuje v naš jezik pravorečno, ne toliko pravopisno, vsaj po dosedanji praksi ne, kajti naš jezik le nima popolnoma fonetične pisave, saj bi lahko rekli, če bi konsekvntno izvedli to tezo, da je živa govorna praksa tudi *reku* za *rekel* ipd., kljub temu mislim, da ima Toporišič tu precej prav: ker besede sprejemamo tudi slušno, ne samo preko tiska, nas to nekako sili v podomačen zapis. In tudi zaradi tega je slovar do

dulčineja in *dulcineja*
džus tudi *juice*
file in *filet*
finansje in *financier*
firer tudi *fürher*
flažolet in *flageolet*
fokstrot tudi *foxtrott*
folksvagen in *volksvagen*
frajgajst in *freigeist*
frajgajstovstvo in *freigeistovstvo*
fular tudi *foulard*
gavčo tudi *gaucho*
gavda in *gouda*
geja in *gea*
gem tudi *game*
geto tudi *ghetto*
glaze tudi *glacé*
gofre tudi *gaufre*
gokart in *go-cart*
grež tudi *grège*
grum tudi *groom*
gvnin in *guanin*
gvano in *guano*
halštatski tudi *hallstattski*
hipi tudi *hippy*
hozana tudi *hosana*
hulahup tudi *hula-hoop*
hunta in *junta*

desideratum in *deziderat*
double in *dubel*
doyen tudi *doajen*
eidetičen tudi *ejdetičen*
eidetik tudi *ejdetik*
eidetika tudi *ejdetika*
eidetski tudi *ejdetski*
fading tudi *feding*
fauvist in *fovist*
fauvističen in *fovističen*
fauvizem in *fovizem*
ferryboat in *feribot*
gag tudi *geg*
gauleiter tudi *gavljajer*
gin in *džin*
handicap tudi *hendikep*
handicapirati in *hendikepirati*
hertz tudi *herc*
hobby in *hobi*

⁶¹ Pa tudi sami zgledi niso pravilno prepisani, saj je med *beatnik* ter *bitnik* kvalifikator tudi ne in.

⁶² Obratno je le *ceppelin* tudi *zeppelin*.

⁶³ Te kazalke so: *camembert* gl. *kamamber*, *camp* ipd. gl. *kamp* ipd., *candela* gl. *kandela*, *chanson* ipd. gl. *šanson* ipd., *cheviot* gl. *ševiot*, *chic* gl. *šik*, *clavacin* gl. *klavecín*, *clearing* ipd. gl. *kliring* ipd., *clochard* gl. *klošar*, *clown* gl. *klovn*, *cockta* gl. *kokta*, *collage* gl. *kolaž*, *college* gl. *koledž*, *color* gl. *kolor*, *compounden* gl. *kompaunden*, *condottiere* gl. *kondotjer*, *conferencier* gl. *konferansje*, *confiteor* gl. *konfiteor*, *cordonnet* gl. *kordone*, *corner* gl. *korner*, *cosinus* gl. *kosinus*, *covercoat* gl. *koverkot*, *comboy* gl. *kaboj*, *cracker* gl. *kreker*, *cracking* gl. *kreking*, *crawl* ipd. gl. *krahl* ipd., *crêpe* ipd. gl. *krep* ipd., *cromagnonec* ipd. gl. *kromanjonec* ipd., *crombie* in *cromby* gl. *krombi*, *croquis* gl. *kroki*, *croupier* gl. *krupje*, *cruzeiro* gl. *kruzeiro*, *cumulus* ipd. gl. *kumulus* ipd.

neke mere forsiral podomačeno pisavo, seveda pa tako daleč, kot to zahteva Toporišič, ni mogel iti.

Po Toporišiču bi bilo treba pisati podomačeno celo take besede kot *call girl* (glej str. 59), ki jo v slovenščini pogosto rabimo celo z angleško množino *call girls*. Ali naj potem pišemo *ena kolgerl* in *tri kolgerls*? To se prav gotovo upira našemu občutku. Najbrž je bolje počakati, da se beseda vključi v slovenski sistem v celoti, ne pa je vključevati samo pisno. Podobno je tudi z *boutique*. Ko se je pripravljala prva knjiga SSKJ, se je beseda šele začela malo bolj uvajati v slovenščino, a v širši rabi še ni bila. Čeprav je verjetno, da bo iz tega nastal samostalniški moškega spola *butik -a*, saj *i*-jevski samostalniški ne more postati,⁶⁴ v slovarju tega ni bilo mogoče izpeljati. Tisti, ki so besedo poznali, so namreč menili, da je nesklonljiva in ženskega spola (pač po francoščini). Če bi tedaj v slovar uvedli *butik -a*, to ne bi bilo samo forsiranje perspektivne tendence, ampak potvarjanje dejstev, saj bi nihče ne mogel garantirati, da se bo beseda res vključila v moške samostalnike,⁶⁵ kajti prav lahko bi iz tega nastala tudi *butika* (pred leti so s tem celo poskušali).

Na koncu obravnavanja pisave tujk se Toporišič ustavi še ob citatnih besedah. Pravi, da definicija v SSKJ (na str. 258), da je citatna beseda beseda iz tujega jezika ali iz narečja, ki se uporabi v kakem knjižnem jeziku v izvorni obliki, ni preveč natančna. Toda problem citatnosti tudi ni preveč enostaven. Zelo težko mu je postavljati ostre meje. Mislim pa, da se iz te definicije in še iz tistega, kar je povedano v § 177, že razume, kaj je mišljeno s citatnimi besedami. Sicer pa pojem citatne besede tudi po Toporišičevi definiciji ni niti tako jasn niti tako dober, kot misli on. Po njegovem so prave citatne besede tiste, ki nimajo tudi slovenskega pregibanja. Zato šteje med citatne besede tuje prislove. Po svojem izpisku iz SSKJ navede seznam citatnih besed v štirih stolpcih, od katerih so v stolpcu 3 in 4 na pol citatne besede. V prvih dveh stolpcih so sami prislovi⁶⁶. Zakaj ni *boutique* (ki ima v slovarju oznako ž neskl.) v prvih dveh stolpcih, ampak v četrtem, sploh ni jasno, saj je to ena najbolj čistih citatnih besed v slovarju.⁶⁷

Mislim, da pri prislovi Toporišičevo pravilo odpove. Pregibnost tu ne more biti merilo, saj so tudi slovenski prislovi nepregibni. Tu je lahko merilo le tuja pisava, tuj izgovor in stopnja vraščenosti v slovenski jezik z razširjenostjo in frekvenco uporabe. Toporišič pa se oprijema neke formalnosti in zato je npr. *a priori* ali *ad hoc* citatna beseda, medtem ko je *alma mater* ali *curriculum vitae* le na pol citatna. Človek bi pričakoval, da je na pol citatna beseda bolj prilagojena slovenščini kot citatna. Prislovi pa zaradi nepregibnosti niso manj

⁶⁴ Na *k*, *g*, *h* ni takih samostalnikov (zaradi praslovanskih palatalizacij), razen tega pa *i*-jevska sklanjatev sploh ni več produktivna.

⁶⁵ To bi bilo še danes težko, čeprav se že pojavljajo zapisi kot *Butikov nekaj je v Ljubljani* (Delo 2. junija 1971, str. 14). Ni mi pa jasno, kaj misli o tej besedi Toporišič, ki jo na str. 65 navaja med na pol citatnimi besedami v 4. stolpcu in še nižje je med besedami, ki imajo vse slovensko genitivno končnico, zapisana tudi *boutique*. Ali je treba to brati (v genitivu) *butike*? (Nominativ je po Toporišiču *butik* - glej str. 59.) Taka sklanjatev v slovenščini ni mogoča.

⁶⁶ Le *a cappella* je v slovarju označen z neskl. pril.

⁶⁷ Vsaj tako, kot je označen v slovarju. Med citatnimi besedami tudi ni navedel primerov kot *cocktail party*, čeprav jih najdemo tudi do strani 269.

prilagojeni. Definicija citatne besede je zelo odvisna od tega, s kakšnega stališča nanjo gledamo. Toporišičevo izhodišče je preveč formalno. Bolje bi bilo gledati bolj kompleksno, saj je na ta način po Toporišičevi definiciji *fair* citatna, *fair play* pa le na pol citatna beseda. Slovar je izhajal iz tega, da je citatna beseda tista beseda, ki je iz drugega jezika oz. iz dialekta uporabljena v izvorni obliki v slovenskem kontekstu. V bistvu daje slovar torej le na pol citatne besede, saj je izgovor povsod prirejen slovenskemu pravorečju. Prava citatna beseda bi bila tista, ki bi bila celotno v »izvirni obliki« (glej SSKJ 258) in bi se izgovarjala po fonetiki jezika (ali dialekta), iz katerega je prevzeta (glej SSKJ § 177). Torej če bi *girl* izgovarjali na angleški način. Sama sklanjatev mogoče niti ni tako zelo pomembna, kot se zdi Toporišiču. Če ima citatna beseda tako strukturo, da nanjo lahko pritaknemo slovenske končnice, to skoraj vedno avtomatično delamo (redke so izjeme kot *fait accompli*) — in na tisti genitivni *a* ni treba gledati dosti drugače kot npr. na angleški *of*. Slovenske končnice, ki jih itak določa slovenski kontekst, pritakamo namreč lahko tudi pri takih besedah, ki so izgovorjene po tujem načinu (npr. *führerja*, če ga izgovarjamo po § 177 kot citatno besedo z *ü*). Take besede s tujimi glasovi, pa čeprav imajo slovensko končnico, so verjetno bolj citatne kot nekateri že precej udomačeni prislovi tujega izvora.

Toporišičeva zahteva, da bi bilo treba pri citatnih besedah (oz. bolj rečeno na pol citatnih) v slovarju označiti, iz katerega jezika prihajajo, kot je to zdaj označeno pri besedah iz naših narečij, mogoče ni napačna. (Toda potem bi se takoj pojavil problem dajanja etimologij pri vseh tujkah.) Vendar ni nujno na tak način določevati, katere tujke lahko imamo za citatne in jih lahko izgovarjamo po fonetiki jezika, iz katerega so prevzete, kot nam kvalifikator *nar.* daje pravico do narečnega izgovora, ker je pri tujkah to večinoma določeno že s tujo pisavo (glej § 177), pri narečnih besedah pa večinoma ne.⁶⁸ Tudi pri narečnih besedah ni vedno natančno določeno, iz katerega narečja so, zlasti če je beseda znana v več narečjih, oz. je lokalizirana samo s citiranjem avtorja, za katerega je značilna.

Kot drugi resnični problem slovenskega pravopisa navaja Toporišič pisanje skupaj in narazen.

Tu je res veliko stvari spornih in neustaljenih, zlasti pri pisavi zloženih pridevnikov. Toporišič pravi: »Pri pisavi zloženk so največji pisni problem tiste iz dveh ali več pridevnikov. Pisna praksa nam kaže več rešitev: a) pisavo skupaj (*cerkvenoslovanski*), b) pisavo z vezajem (*črno-bel*) in c) pisavo skupaj in narazen (*belosiv* ali *belo siv*). SSKJ je v glavnem sprejel načelo, da se nekatere (jaz bi jih imenoval *p o d r e d n e*) zloženke pišejo načeloma zmeraj skupaj (*cerkvenoslovanski*, *belosiv*), priredne pa z vezajem (*črno-beli*, *rusko-slovenski*). Vendar se pri nekaterih podredno zloženih pridevnikih (kazalke tipa *bledo...*?) v SSKJ (str. XIII, § 23) dovoljuje pisava narazen "z morebitnim pomensko-stilnim razložkom".« Ko primerja pravopise, navaja naslednjo preglednico:

⁶⁸ Le redko pride do primerov kot *gostüvanje*.

SP 1935	SP 1950	SP 1962	PSSSKJ 1964	SSKJ 1970
<i>belorumen</i>	<i>belorumen</i>	<i>sivo črn</i>	<i>bledo siv</i>	<i>belosiv</i> ali
<i>bledomoder</i>	<i>bledomoder</i>	<i>bledo rumen</i>	<i>belo opran</i>	<i>belo siv</i>
<i>črnobel</i>		<i>črno-bel</i>		<i>bledozelen</i> ali
				<i>bledo zelen</i>
				<i>črno-bel</i>

Če napravimo razpredelnico, potem morajo biti na posameznih mestih ustrezni primeri. Ni nujno, da so isti, ker v vseh pravopisih ni mogoče najti istih, toda biti morajo istega tipa. V tej razpredelnici pa ne vem, zakaj je v četrti koloni *bledo siv* primerjan s tipom *belo...*, ko je pri drugih ta tip v drugi vrsti. Prav tako tip *belo opran* ni mogoče primerjati s tipom *bledomoder*. Najbrž pa tudi *črnobel* iz SP 1935 ni mogoče primerjati s tipom *črno-bel* v SP 1962 in SSKJ 1970. Glede na pravilo v SP 1935 (§ 25, 26) ni mogoče trditi, da *črnobel* v tem pravopisu pomeni isto kot *črno-bel* v SSKJ, ampak bi se dalo razumeti, da je to isti tip kot *belorumen* v SP 1935. Je pa *črno-bel* tudi v SP 1950 (str. 132, prim. pa tudi § 74), vendar ga Toporišič iz neznanih vzrokov v razpredelnici ni navedel.⁶⁹ Zato tudi njegov zaključek, da so »prvotno (1935, 1950) skupaj pisane besede [...] 1962 pisane ali čisto narazen ali z vezajem,« ni čisto točen, saj so primeri, ki so pisani z vezajem 1962, pisani z vezajem tudi že 1950.

Po Toporišiču je raba močno neenotna zato, »ker vprašanje ni rešeno sistemsko (tj. teoretično)« (str. 67). Nič novega pa ne prinaša tudi njegova »[p]rosta rešitev (ki obenem bolj upošteva pisno načelo tudi pred SP 1962): zloženke iz več pridevnikov pišemo skupaj; z vezajem pa le, če so bili pridevniki prvotno priredno zloženi. Če ne gre za zloženke, ampak za zvezo prislova in pridevnika, seveda obe besedi pišemo narazen: *cerkvenoslovanski* : *belo-moder* : *belo pobarvan* ← *cerkveni slovanski (jezik)* : *bel in moder* (trak) : *belo pobarvan / pobarvati* (trak).« (str. 68). S tem vprašanje ni teoretično nič bolje rešeno kot prej. Že SP 1935 ima (seveda z drugačno terminologijo) podobno pravilo: »[...] Pridevniki te vrste so prave sestavljenke, v katerih je prvi del *določilna*, drugi del *osnovna* beseda, n. pr. *spetlosiv*: *spetlo* je določilna, *siv* je osnovna beseda. Besedne zveze, ki *niso* prave sestavljenke, se pišejo narazen, n. pr. *čudno spačen obraz* (*čudno* je načinovni prislov, ne določilna beseda) [...]. Ako vemo pridevnike različnega pomena, rabimo namesto veznika *in* včasih *vezaj*, n. pr. [...] *vdano-tožno* (= *vdano in tožno*); [...] stalno pa: *rusko-japonska vojska* (t. j. vojska med Japonci in Rusi) [...]« (str. XVI—XVII).

Problem torej ni samo v slabi teoretični rešitvi, ampak v tem, da v veliko primerih ne vemo, ali imamo podredno zloženko iz več pridevnikov ali imamo v prvem delu prislov. Pri *belo opran* je to jasno. Prav tako pri *cerkvenoslovanski*, ker ne vprašujemo »kako« slovanski jezik, ampak »kateri«. Nikakor pa ni ta stvar povsem jasna pri barvah. Sestavljalci različnih pravopisov so to različno pojmovali. Toporišič sam ni vedno istega mnenja. V Slovenskem knjižnem jeziku 2, 1966, str. 121, zahteva pisavo skupaj v tipu *belomoder* in

⁶⁹ Tudi v PSSSKJ 1964, str. 10, je navedena *črno-bela tehnika* in tudi tega ni v razpredelnici. Vendar to ni tako pomembno, ker iz tega ni mogoče delati kakih napačnih zaključkov.

narazen v tipu *svetlo moder*,⁷⁰ v članku Nekaj stališč...,⁷¹ ki je po njegovi izjavi formuliran leta 1965/6,⁷² torej nekako istočasno kot SKJ 2, pa v obeh tipih skupaj. Kakšno stališče »trenutno« zastopa, iz kritike ni čisto jasno, a glede na to, da pri razlagi primera *belomoder* belo razlaga s svetlo, zahteva najbrž tudi zdaj v obeh tipih pisavo skupaj. Bolje je na vsak način obravnavati oba tipa enako, saj bo težko komu dopovedati, da je *belomodra* barva bolj enotna barva od *svetlo modre*. Seveda nas pisava skupaj lahko pelje precej daleč. Kje se tu ustaviti? Ali pisati skupaj tudi take oznake barv, ko gre za primerjanje, npr. *rdeč kot kri* → *krvavordeč*. Tudi tu gre za »oznako mesta v prelivajočem se spektru barv« (JiS XIV, 185). Iz Toporišičeve kritike ni jasno, če je treba pisati skupaj *krvavordeč*, *ognjenordeč*, *škrlatnordeč*, *bakrasto-rdeč*, *pšeničnorumen*, *predivastorumen*, *opekastorjav*, *svinčenosiv*, *petrolejsko-zelen* ipd. Taki so včasih bili predpisi,⁷³ ki pa se jih niso dosledno držali ali pa so pisali skupaj tudi tip *kričeče rdeč*.⁷⁴

Prav tako večkrat ni jasno, ali imamo opravka z izpeljanko iz pridevniško-samostalniške podstave ali z zvezo prislova in pridevnika. Ali je npr. *družbenokoristen*, *grobozrnat* izpeljan iz *družbena korist*, *grobo zrno* ali je tu samo določeno »kako« *koristen* in »kako« *zrnat*. Vsekakor med *družbenokoristen*, *grobozrnat* in *družbeno škodljiv*, *grobo mlet* ni tako velika razlika, da ne bi moglo priti do mešanja. Tudi pri primeru *belo pikčast* ali *belopikčast*, ki ga obravnava Toporišič, bi se lahko vprašali s »kako« *pikčast*, čeprav pravi Toporišič (str. 68): »Pisava *belo pikčast* je torej neprimerna, saj ta pridevnik pomeni ali »z belimi pikami« ali »bel pikčast«, pridevnike, izpeljane iz pridevniško-samostalniške podstave ali iz dveh podredno zloženih pridevnikov, pa pišemo skupaj: prim. *belopolt*, *cerkvenoslovanski* ← *bela polt*, *cerkveni slovanski*.« Če tega ne bi mogli tudi drugače razlagati, bi bila res prav samo pisava skupaj. Da pa stvar le ni tako jasna, moram povedati, da tudi SP 1950 (str. 38), ki ga Toporišič pogosto kliče na pomoč, predpisuje pisavo tipa *belo pikčast* (tam je zgled *črno lisast*, kar je isto: »z belimi pikami« — »s črnimi lisami«) narazen, ker »je prva beseda načinovni prislov«. Šele SSKJ je to dovolil pisati tudi skupaj, a Toporišiču je to premalo in pravi, da z dubletno pisavo narazen »forsira manj primerno pisanje« (str. 68). Če bi sprejeli samo pisavo *belopikčast*, bi morali pisati tudi samo *petrolejskozelenolisast* ipd., kar pa se nam že zazdi malo predolgo. In kako bi bil videti tip *črno-belolisast* (tj. »s črnimi in belimi lisami«)?

Pravila, ki jih imamo, so res preprosta, toda uporaba teh pravil v praksi je vse prej kot preprosta in zato tudi zelo neenotna. Pri teh pravilih so potrebne v vsakem primeru še dodatna pojasnila, pa še vseeno bomo prihajali v dileme. Zato slovar tudi ni hotel — zlasti ob zelo neenotni jezikovni praksi — postavljati zelo ostrih mej med eno in drugo pisavo in je pri zloženkah

⁷⁰ Njegovi zgledi so *sivozelen* : *temno rdeč*.

⁷¹ JiS XIV, 1969, str. 185.

⁷² Glej SRL XIX, 1971, 67. op. 9.

⁷³ Npr. v SP 1935, str. XVI, *predivastorumen*, v SP 1950 s. v. *bakrasto-rdeč*, *krvavordeč*, *ognjenordeč* itd.

⁷⁴ Prim.: *kričečerdečih* Pugelj, Mali ljudje, 1911, str. 4; *kričečelilasti* V. Levstik-A. Tolstoj, Trnova pot II, 1946, str. 207; *kričečerumeno* A. Pirjevec-Čehov, ID I, 1947, str. 16.

s pojmi za barve dal obojno pisavo (*belomoder, bledomoder, belopikčast, črnolisast, črnopozorčast* in pač tudi *temnolisast* ali *belo moder, blede moder* itd.). Mislim, da je to za slovar, ki je informativno-normativen, še najboljša rešitev.

V nadaljevanju kritike beremo: »Poseben problem je še, kako pisati pridevnike, izpeljane iz priredne samostalniške podstave tipa *Avstro-Ogrska*, tj. ali naj se tu vezaj opusti ali ne. Po mojem je bolje, če se ne.⁷⁵ V konkretnem primeru tudi zato ne, ker pridevnik dobimo s konverzijo (in narobe), tj. samo z zamenjavo oblikosl. karakteristike. Naravna oblika pridevnika v takih zvezah je torej *avstro-ogrski*, in ne *avstroogrski*, kot piše SSKJ. Nič drugače ni v primeru, ko je pridevnik napravljen iz dvodelne podstave s (priponskim) obrazilom *-ski*: *anglo-ameriški* ← *Anglo-Američani* (v SSKJ napačno *angloameriški*).«

Najprej je treba tu povedati, da je v slovarju *angloameriški* razložen z »nanašajoč se na Američane angleškega rodu«. Gre torej za angleške Američane in jaz ne vidim tu nobene priredne zveze. Ali se po Toporišiču potem piše tudi *latinsko-ameriški* ali npr. za govorico Ameriških Slovencev *ameriško-slovenska* govorica? Očitno je kritik tu pomešal dve stvari. Mislim torej, da *angloameriški* v obravnavanem pomenu ni napačno. Je pa poleg tega v slovarju še geslo *anglo-*, ki je razloženo kot »prvi del zvez nanašajoč se na Angleže ali Anglijo«, pri katerem so zgledi kot *anglo-ameriške čete* ipd.

Problem pa je res, kako pisati tip *avstroogrski*, če je to pridevnik od *Avstro-Ogrska*. Po pravilu, ki je znano že iz Levea (SP 1899, § 624, 625) in h kateremu se Toporišič vrača v zadnji varianti svojih reform, bi vezaj pri pridevniku ostal. Taka pisava je bila tudi predpisana, vse dokler Toporišič ni nastopil proti temu. Ker je bila tudi jezikovna praksa tu neenotna,⁷⁶ je slovar upošteval njegov predlog, toda zdaj se je Toporišič spet premislil in mu tudi to ni prav.

Najbolje bi bilo res ohraniti pravilo, da se pri pridevniku iz priredne samostalniške podstave, ki je pisana z vezajem, vezaj ohrani. Vprašanje pa je, kako pisati pridevnike, izpeljane iz prirednih samostalniških zvez brez vezaja, če imajo kolikor toliko enoten pomen. Tu bi šlo najbrž brez vezaja. Od Srbi in Hrvati je zdaj pridevnik *srbohrvaški* ali *srbskohrvaški*, od Čehi in Slovaki *češkoslovaški* ali *čehoslovaški*, pišemo tudi *balto-slovanski*, od Bosna in Hercegovina pa že ne vemo, ali je *bosenskohercegovski* ali *bosensko-hercegovski*, zato se ga vsi, s pravopisi vred, izogibamo. Na splošno namreč le opazamo opuščanje vezajev. Včasih so pisali tudi *srbsko-hrvaški*, *Češko-slovaška*, *češko-slovaški*, *Budim-Pešta*, *balto-slovanski*, *ciril-metodijski* ipd.⁷⁷ Seveda pa pri

⁷⁵ Na tem mestu v opombi opozarja, da je v članku Nekaj stališč zagovarjal pisavo skupaj, če ima tak pridevnik »samostojen (enoten) pomen«.

⁷⁶ Je pa v gradivu za slovar za ta primer zelo malo izpisov. Razen tega je to v bistvu izoliran primer.

⁷⁷ Levec, SP 1899, str. 92: *srbsko-hrvaška književnost*, str. 91: *Budim-Pešta*; Breznik, SP 1920, str. 15: *srbsko-hrvaški* (pomeni npr. srbski ali hrvaški, ali: srbski in hrvaški), *češko-slovaška vlada*, str. 40: *Češko-slovaška*. V SP 1935 je vse to previdno izpuščeno, le *Budapešta* je na str. 26. V SP 1950, str. 126, je že *Češkoslovaško*, *češkoslovaške*, na str. 110 *Budimpešta*, na str. 85 *balto-slovanski* in na str. 119 *ciril-metodijski*; v SP 1962 se pojavi še *srb(sk)ohrvaški*, *srb(sk)ohrvaški* (str. 826), *balto-slovanski* (str. 119), je pa še *ciril-metodijski* (str. 161), a v SSKJ je tudi že *cirilmetodijski* in seveda tudi *hrvaškosrbski*, *hrvaškosrbski*. Oblika *cirilmetodijski* brez vezaja se je uveljavila že pred izidom SSKJ kljub predpisanemu vezaju v SP 1950 in SP 1962.

jeziku nastanejo vedno težave, ker se da razne stvari pojmovati na različne načine. Tako bi bil lahko *avstroogrski* vladar vladar, ki je avstrijski cesar in madžarski kralj, *avstro-ogrski* vladar pa bi bil vladar Avstro-Ogrske. Problematična pa je tudi pisava *Avstro-Ogrska*. Vprašanje je, koliko ni to samo nekaka konzervirana pisava iz prejšnjih časov in če ne bi lahko pisali tudi *Avstroogrska*, saj je to bila konec koncev kljub vsem formalnim delitvam le ena država. Pri pisavi z vezajem nastopajo težave tudi pri nadaljnjih zvezah, npr. *avstro-ogrsko-ruski spor*. Na kateri strani je kdo? Mislim, da bi bilo še najbolje, če bi bila v slovarju dubleta *avstroogrski* in *avstro-ogrski*, kot je pri *durmoloovski* in *dur-moloovski*. Seveda v takih primerih, ko ne gre za enoten pojem, se tudi po SSKJ piše *avstro-ogrski* (npr. *avstro-ogrska nagodba*).

Za pisavo zloženk tipa *avtogaraža* poleg *avtocesta* in *avto cesta* se strinjam s Toporiščem, da z jezikoslovnega stališča tu ni potrebno razlikovanje (*avtostrada* je seveda drugačen tip). Gotovo bo treba to v perspektivi izenačiti bodisi v to ali ono smer. Toda slovar podaja sedanje stanje jezika in dose-danji predpisi, da se piše tip *avtogaraža* samo skupaj in tip *avto cesta* samo narazen, se pač odražajo v današnji jezikovni praksi in najbrž se bodo še nekaj časa, kajti ljudje se ne preorientirajo tako hitro. Spremembe v pravopisu morajo biti postopne, da se omogoči lažji prehod z enega na drugo. Je pa slovar napravil dovolj velik korak k poenotenju pisave s tem, da je dovolil pisavo povsod skupaj.

V nadaljevanju pravi Toporišč (str. 70), da pisava skupaj in narazen v teh primerih ni drugega kot nepotrebna nedoslednost, da je to »v resnici samo most, ki naše pravopisnike pod vplivom SP 1962 vodi v še večjo neustreznost pri pisanju sklopov, nastalih iz prvotne zveze dveh (ali več) naglašanih besed«. In tu navaja primere kot *albino postro*, *al fresco slikarstvo*, *ananas liker*, *angora koza*. Pravi, da ni nobenega razloga, da tega ne bi pisali skupaj. Ko Toporišč na prejšnji strani govori o nekdanji prepovedi tipa *avtocesta*, pravi, da »je bil tak predpis glede na dejansko jezikovno rabo docela nemogoč [...]«, tu pa ga dejanska jezikovna raba ne zanima več. Vsi namreč pišejo tip *ananas liker*, *vikend hišica* (če izvajamo posamezne primere kot *brucmajor*)⁷⁸ narazen, kvečjemu kdo z vezajem, a on kljub temu hoče, da se predpiše pisava skupaj. Po njegovo bi torej morali pisati med drugim npr.: *aerotaksislužba*, *ajvarsolata*, *akvarelbarvice*, *alfreskoslikarstvo*, *alpakasrebro*, *angorakoza*, *aperitiobar*, *avtostoppotovanje*, *ažurstroj*, *backhandudarec* (oz. *bekhendudarec*) *bantamkategorija*, *beatorkester* (oz. *bitorkester*), *belkantolog*, *bidermajeršopek*, *bivakpreča*, *bungalovnaselje*, *kampingoprema*, *karavanizvedba*, *cekasžica*, *celofanovitek*, *cikcakčrta*, *koktajlobleka*, *čarterprevozi*, *dancingkavarna*, *derbisrečanje*, *dralonperilo*, *drapetkanina*, *dražebonboni*, *dubleverizica*, *duplekstelegrafija*, *ekspresaparat*, *glazerokavice*, *gokartdirke*, *grafospero*, *gratisizvod*, *gumidefekt*, *gvaš tehnika*, *havanacigara*, *hokejtekma*, *hulahupobroč* itd.

Ne glede na to, da je taka pisava v popolnem nasprotju z dejansko jezikovno rabo, so proti njej še drugi pomisleki.

Pri pisavi skupaj pride do težav pri zlogovni meji. Navajeni smo drugačne distribucije glasov, kot optično nastopa v teh sklopih. Primere kot *celofanovitek*, *cinemaskopaparatura*, *koktajlobleka* ipd. bi normalno brali s takimi

⁷⁸ Imena raznih podjetij so problem zase.

zlogovnimi mejami: *ce-lo-fa-no-vi-tek*, *ci-ne-ma-sko-pa-pa-ra-tu-ra*, *kok-laj-lo-ble-ka*, tu pa je treba brati drugače in se nam zatika.⁷⁹

Nismo navajeni na tako dolge besede in v današnjem času sprejemamo več tujk iz angleščine kot iz nemščine, zato je majhna verjetnost, da bi se lahko uveljavila pisava skupaj.

Slovenci smo zelo navajeni na dvočlenska poimenovanja tipa *hruškov liker*, zato tudi takrat, ko prevzame v teh poimenovanjih vlogo pridevnika samostalnika (*ananas liker*), vidimo v tem popolno paralelo. Toporišič pravi (str. 70), da »ta nesklonljivi prilastek ni nič drugega kot t.i. določilna sestavina sklopa [...]«. Take določilne sestavine pa v slovenščini pišemo skupaj z delom: ki ga določajo (prim. *dolgčas*, *poldan*, *četrtstoletje*, tudi pri zloženkah: *volkodlak*, *hudournik*). Ne bi spet govoril o tem, da ni ostre meje med zloženkami, sestavljenkami, sklopi in izpeljankami iz večbesedne podstave. Tudi Toporišič sam nima v Slovenskem knjižnem jeziku tega ostro razmejenega.⁸⁰ Moram pa reči, da ni posebne razlike med *ananasov liker* in *ananas liker* (po Toporišiču *ananasliker*) ter med *otroški čevlji* in *baby čevlji* (po Toporišiču *bebičevlji*).⁸¹ Tu ima *ananas* in *baby* vlogo pridevnika in bi bil označen v slovarju s prid. neskl. (kot npr. *fejst*), toda ker takih pridevnikov ne rabimo v povedni rabi (vsaj normalno ne), ampak le kot prilastke — torej nimajo kompletne pridevniške funkcije — je v slovarju to označeno z neskl. pril.⁸² Zelo pogosto lahko te neskl. pril. tudi podaljšamo s slovensko pridevniško končnico (*akvarrelne barvice*, *angorska koza*, *bantamska kategorija* itd.), kar nam še bolj vzbuja predstavo dvočlenskega poimenovanja tudi pri zvezi s prvotnim samostalnikom. Da so ti neskl. pril. res povsem paralelno občuteni kot drugi pridevniki, kažejo zveze kot *A je zmagal v mušji* in *B v bantam kategoriji*; *mušja teža je do 52 kg*, *bantam do 57 kg* in *peresna do 63 kg*; zlasti pa to, da jih lahko uporabljamo tudi pred dvočlenskimi poimenovanji. Kako pa naj to uskladimo s Toporišičevo zahtevo po pisavi skupaj? Lahko bi rekli *avto-stop počitniško potepanje*, *alpaka volnena tkanina*, *angora volneno blago*, *duble žepna ura* ipd. Mogoče se zdijo ti primeri, čeprav so nekateri iz gradiva za slovar, nekoliko prisiljeni, toda dobiti je mogoče tudi zelo vsakdanje. Če je po Toporišiču treba pisati *ananasliker*, je gotovo treba tudi *najlonsrajca*. Tu pa gotovo vsi poznamo *najlon spalne srajce* ali celo *prozorne najlon spalne srajce*, *najlon poročne obleke* ipd.⁸³ Za te primere je jasno, da ne gre za sklope, ampak za zvezo nesklonljivega pridevnika s samostalnikom, torej ne za eno besedo in da se zahteva po pisavi skupaj bide tudi s Toporišičevo definicijo besede.⁸⁴ Morda bo Toporišič poskušal najti razliko med *ananas liker* in *najlon*

⁷⁹ Pri do zdaj skupaj pisanih besedah pride do tega redko in še takrat je prvi sestavni del navadno kratek (npr. *petosminski*).

⁸⁰ Npr. pri količinskih izrazih v prvem delu ipd. (prim. SKJ 2, 93 sl.).

⁸¹ Razen seveda tega, da so eni za otroke, drugi pa za dojenčke.

⁸² V tej zvezi ni posebno važno, ali je uporaba sintaktičnega termina za oznako besedne vrste ustrezna ali ne, niti to, ali je definicija v § 114 najboljša. Oboje bi bilo morda lahko boljše, toda kakšno daljše poimenovanje kot npr. »neskl. prid. v pril. rabi« ali »neskl. samostalniški pridevnik« (kot ga imenuje J. Moder, Nedeljski dnevnik 28. febr. 1971) za slovar ni uporabno.

⁸³ Eva Paulin, Kaj naj oblečem? 1962, str. 35, piše celo *Nylon prozorna srajca*, kar pa bi moralo biti seveda obrnjeno: *prozorna najlon srajca*.

⁸⁴ Prim. SKJ 2, str. 87.

srajca, toda taka razlika bo gotovo toliko komplicirana, da za praktični pravopis ne bo uporabna. Opozoril bi še, da v prilastkovi rabi uporabljamo lahko tudi prislove (npr. *napak pot*, *naravnost beseda*, *narobe soet*, *pokonci mož*, *poceni blago*) in tudi to pišemo narazen.

Pri sklopih tipa *bogve* kritik nima posebnih pripomb. Menda bi mu bila ljubša pisava samo skupaj, toda ker sam priznava, da so ti sklopi nekaterim vendarle še besedne zveze in ker menda nihče ne misli, da je samo njegov občutek merilo za pravopisna pravila, je dubletna pisava v slovarju seveda čisto v redu.

Glede pisave *tadva* ima Toporišič vsaj navidezno prav. Treba je reči, da je pisava *tadva* kot razlaga za *ta dva* v slovarju sporna, ker bi lahko pri kom delala neprimeren vtis, da je boljša od *ta dva*. Zaradi zelo pogostih zapisov oblike *tadva* bo sicer ta pisava pri obravnavi zaimka *ta* nekako morala biti prikazana, bo pa podrejena pisavi *ta dva*. Sama oblika *tadva* bo v slovarju kazalka, ki nas bo vodila k *ta*. Vpletanje oblike *tadva* pri geslu *dva* je morda res nepotrebno, ker nas samo preko kazalke vodi k *ta*, kjer bo uporabnik dobil le podatek o manj primerni pisavi *tadva* poleg normalne *ta dva*. Vendar je do neke mere vsaj zaradi kompletne informacije tudi to potrebno, ker bi sicer pri *dva* ne dobili podatka, da pišejo poleg *ta dva* tudi *tadva*. O obliki *midva dva*, ki jo omenja Toporišič (str. 71), bi pripomnil, da v knjižnem jeziku ne eksistira, ampak samo v nekaterih dialektih (v glavnem severnopohorsko in nekako vzhodno od Laškega proti Sotli).⁸⁵ Zato jo lahko navaja le kot zanimivost, zlasti ker *onadva*, ki se v knjižnem jeziku tudi piše skupaj, v teh dialektih ni enako obravnavano.⁸⁶

Pri poimenovanjih, ki imajo v prvem delu znamenje za črko, pravi kritik: »Tu v glavnem, vsaj na prvi videz, sestavini pišemo z vezajem, če je prva sestavina mala črka, narazen, če je velika. Vendar take doslednosti v resnici ni, saj nam podrobnejši pregled slovarja kaže, da tu ni nikakršnega načela.« Čisto brez načela tudi to ni. Vsaj to je mogoče ugotoviti že na prvi pogled, da so vse črke obravnavane enako. Če bi bilo brez načela, bi tudi to ne bilo usklajeno. Pa tudi to lahko hitro ugotovimo, da so vse glasbene oznake za lestvice pisane z vezajem, in sicer duri z veliko in moli z malo črko (*C-dur*, *c-mol*, *Ces-dur*, *cis-mol*). Pri vseh drugih je ob mali črki vezaj,⁸⁷ ob veliki ga pa ni, razen pri izpeljankah. Kot npr. od *druga kategorija* pišemo izpeljanko *drugokategornik* skupaj, tako bi pravzaprav tudi od *B kategorija* morali pisati *Bkategorijski*; toda ker to ne gre, je v takih primerih v slovarju postavljen vezaj (*C-vitaminski*). To je vsa modrost, ki je ni tako težko izluščiti iz slovarja, da bi bilo treba reči, »da tu ni nikakršnega načela«. Je pa seveda vprašanje, če je smiselno razlikovati med velikimi in malimi črkami. SP 1962 utemeljuje to s preglednostjo, vendar ne vem, če je to dovolj močen argument. Če bi šli na izenačitev, bi pa lahko šli tudi v drugo smer, kot zahteva Toporišič, v tip *c linija*. Toporišič, ki hoče sklope s prvotnim samostalnikom v prvem delu pisati skupaj, zahteva — ker pisava skupaj (*cliniija*) tu ni izved-

⁸⁵ Glej Tesnière, *Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène*, Paris 1925, karta 41.

⁸⁶ Tesnière, l. c. 42.

⁸⁷ Seveda ne v primerih tipa *1. a razred*.

ljiva — seveda vezaj v vseh primerih.⁸⁸ Če sklopov ne bomo pisali skupaj, je torej možno iti tudi na pisavo *c linija*. Glasbene termine bi seveda pustili tako, kot so se ustalili.

Zakaj predlaga Toporišič pisavo narazen pri zvezah predloga z enklitičnimi oblikami osebnega zaimka, ko gre za povsem ustaljeno in sistemsko zelo lepo urejeno stvar, mi ni jasno. V tem lahko vidimo le željo po reformatorstvu, pa čeprav za ceno kompliciranja stvari in slabše rešitve. Res je sicer, da predloge pišemo ločeno, toda tu gre za akcentuirane predloge, ki jih v drugih primerih nimamo. Toporišič sicer pravi (str. 72): »Da pisava narazen ob naglasu na prvotno proklitiki v slovenskem knjižnem jeziku ni nič posebnega, dokazuje pisava samo narazen zveze *ne bi*, čeprav se da naglaševati na oba načina, torej kot *nê bi* in kot *ne bî*.« Če tako, potem bi bilo bolje pri *ne bi* dovoliti tudi pisavo skupaj. Če bi Toporišič pogledal tiste nelektorirane tekste, ki jih hoče upoštevati za pisavo tujk,⁸⁹ bi videl, da je tam pogosto pisano *nebi*.⁹⁰ Toporišič bi moral biti dosleden in zahtevati tudi pisavo *ne čem* za sedanje *nečem*, saj nikalnice *ne* ne pišemo skupaj z osebnimi glagolskimi oblikami. Akcentuirane proklitike torej načeloma pišemo skupaj, *ne bi* je izjema. Ne vem kakšen smisel bi imela pisava *zá me*, *zá te* in seveda *zá njo*, *zá nje* itd., ko pa tega zaradi *zanj*, *vame*, *vate* itd. ne moremo dosledno izvesti. Saj ne bomo pisali *vá me*, *čéz enj*. Seveda tudi ni res, kar pravi Toporišič, da »je pisna razlika v bistvu nepotrebna, saj se da naglas zaznamovati na enostavnejši način (*ná me* — *na mé*).« Pri nas akcente v pisavi izredno redko uporabljamo, zato še pomisliti ne moremo na to, da bi bilo pisanje z akcentskimi znamenji enostavnejši način.

O pisavi *neglede* ima Toporišič tudi pomisleke. Pravi, da »je *glede* še zmeraj deležje, tj. glagolska oblika, zelo blizu osebni glagolski obliki, ki so ji lastne vse glagolske kategorije [...]« in se mora pisati z nikalnico samo narazen. Toda *glede* je že precej izgubil zvezo z gledati. *Ne glede* na lahko tudi zamenjamo s *kljub*. Navadno se *glede* uporablja kot predlog, v zvezi z *na* ga lahko imamo tudi za prislov. Vsaj tako je v SSKJ označen. Zanikane prislove pa pišemo skupaj z nikalnico.⁹¹ Da pa o *glede* tudi Toporišiču ni čisto jasno, kaj je, bi za dokaz citiral še njegovo mnenje o *glede* iz Slovenskega knjižnega jezika 3, str. 167: »Nekaterih poševno tiskanih oblik (*mímogredé*, *všéč*, *gledé*) ne čutimo več kot deležja (*mímogredé* = spotoma, na hitro; *všéč* = nesklonljiv pridevnik ugajanja; *gledé* = nepravi predlog).« To velja za *glede* v stavku: »Glede na to, da je še mlad, veliko zmore vaš fant.« Težko bo zagovarjati mnenje, da je *glede* v *glede na to* predlog, v *ne glede na to* pa deležje.

Glede pisave sestavljenih prislovov tipa *dokod* in *do kod*, *čimmanj* in *čim manj* ima Toporišič (str. 73) v marsičem prav. Toda Slovar se je moral ozirati

⁸⁸ Toporišič opozarja, da Lek Ljubljana tudi res piše *C-vitamin*. Toda Fructal piše pa *C vitamin*. Opozoriti pa je treba, da imamo poimenovanja te vrste sestavljena tudi iz več črk (*TV program*, *IBM sistem*). Ali naj tudi to pišemo z vezajem?

⁸⁹ Glej op. 26.

⁹⁰ Naidemo pa tako pisavo npr. tudi pri O. Župančiču, *Čez plan* 1904, 7.

⁹¹ V SSKJ II bo dubleta *neglede* in *ne glede* (pisava skupaj in narazen pa v geslih ni vrednotena, ampak je pisava skupaj na prvem mestu).

tudi na rabo in dosedanje predpise, zato so v teh primerih povsod dublete. Pri čim Toporišič celo prizna, da je slovar vsaj deloma ustregel jezikoslovnim načelom nasproti prejšnjim predpisom, vendar je v resnici to tudi že v SP 1962. Očita pa slovarju, da s pisavo skupaj na prvem mestu forsira ravno manj primerno (oz. neprimerno) obliko. Zanimivo je, da je pri tipu *avtocesta* in *avto cesta* Toporišič (str. 69) opazil v uvodu pravilo, da je slovar urejen tako, da je pri geselskih besedah vedno na prvem mestu pisava skupaj in da slovar s to pisavo ne vrednoti obeh variant,⁹² in pravi, da slovar s tem pravilom vsiljuje pisavo narazen (torej drugo navedeno obliko), pri obravnavi tipa *dokod* in *do kod* pa se tega pravila ni več spomnil.⁹³

O pisavi z veliko začetnico Toporišič nima prehudih pripomb. Temu, kolikor je slovar odstopil od do zdaj veljavnih pravopisnih pravil, ne nasprotuje, šel pa bi ponekod dalj. Pisati hoče z malo *Ariadnina nit*, *Avgijev hlev*. Sprašuje, če ni *Avgijev hlev* v pomenu »neurejen, umazan prostor« ali *Ariadnina nit* v pomenu »rešilno, odrešilno sredstvo« isto kot *blažev žegen* v pomenu »neučinkovitost, neučinkovito sredstvo«. Čisto isto ni. Slovar je šel pri tem tipu na pisavo z malo le v takih primerih, ko je besedna zveza znana v določenem pomenu, ne da bi to povezovali z osebo, na katero se nanaša. *Blažev žegen* (ki se je doslej po SP pisal z veliko) poznajo tudi tisti, ki ne vedo za sv. Blaža, in da je tudi neki blagoslov sv. Blaža, in tudi če vedo, tega ne povezujejo, medtem ko *Avgijev hlev* ali *Ariadnina nit* poznajo v glavnem le tisti, ki jim je to znano iz grške mitologije in imajo še vedno predstavo, da je to podobno hlevu Avgija ipd.

Problem zase so še rastlinska imena (*Blagajev volčin*) in imena bolezni (*Bangova bolezen*). Toporišič predlaga tu malo začetnico, po drugi strani pa veliko pri tipu *Pitagorov izrek* ali *Ohmov zakon*. Tu se je težko odločiti, saj ne vidim nobenega jasnega razloga za ločevanje. Najbrž ni razlike, če kdo odkrije rožo ali bolezen ali zakon. To je bolj stvar dogovora kot lingvistične utemeljitve. In zato se je slovar v teh primerih držal rabe.

Za zaključek obravnavanja pravopisne problematike Toporišič ugotovi, »da slovar sicer upošteva nekatera modernejša spoznanja o slovenskem pravopisu in da je strpnejši do resnične pisne prakse, vendar pa se še zmeraj pretogo opira na neoptimalno pisno prakso, ki so jo v veliki meri z neprimernimi odločitvami povzročili prav pravopisi, zlasti tisti iz l. 1962«. Pravi, da je v tem smislu »SSKJ pravopisno premalo usmerjevalen k optimalnim rešitvam«.

⁹² Toporišič (str. 69) sicer pravi, da se »v opombi k temu načinu zapisovanja gesel opozarja, da pisava skupaj na prvem mestu v slovarju v tem primeru izjemoma ne nakazuje prioritete prvo zapisane besede«. Toda v resnici se pravilo glasi: »... Zaradi lažjega prikaza gesel postavlja slovar skupaj pisano besedo na prvo mesto; razpored tovrstnega gradiva v slovarju torej nima normativne vrednosti.« (§ 173) in »Pri sestavljenkah in zloženkah vrste *avtocesta* in *avto cesta*, *dokod* in *do kod* ta kvalifikator ne daje prednosti prvi obliki.« (§ 118). Torej velja to povsod pri pisavi skupaj in narazen in ne »izjemoma« za tip *avtocesta*.

⁹³ To, da lahko najdemo izven gesla v avtorskem besedilu za ta tip tudi pisavo skupaj, stvari ne spremeni, ker je tudi *avtocesta* lahko drugod v slovarju pisano skupaj (glej npr. str. 85).

K temu bi lahko ponovil le tiste stvari, ki sem jih navedel že na začetku. V jezikovnih priročnikih lahko dajemo le tak jezik, kot obstaja, le malo ga lahko korigiramo. Naš jezik ima že močno tradicijo; ne moremo ga neprenehoma spreminjati, če pride kak jezikoslovec do spoznanj o optimalni pisavi. In kaj je optimalno? Za vsakega, ki je pisal o jeziku, nekaj drugega. Toporišič sam se je v razmeroma zelo kratkem obdobju že večkrat premislil. Torej so njegove prejšnje odločitve tudi »neprimerne« — in kdo bi garantiral, da so sedanje res optimalne?

(Se bo nadaljevalo)

Jakob Rigler
SAZU, Ljubljana

OB PETI KNJIGI ŽUPANČIČEVEGA ZBRANEGA DELA

S peto knjigo Župančičevega Zbranega dela (Oton Župančič, Zbrano delo. Peta knjiga. Otroške pesmi s prevodi. Ljubljana, DZS, 1970. Uredila Josip Vidmar in Joža Mahnič. Besedilo pripravil in opombe napisal Joža Mahnič), ki obsega otroške pesmi, je sklenjen njegov opus v vezani besedi. Naslednje knjige bodo prinesle dramatiko, prozo ter pisma, pesmi pa ne več. Tako je vsaj mogoče razbrati iz sklepne pripombe urednika Mahniča na strani 354, ki opozarja bralca na dopolnila in popravke k prejšnji, četrtni knjigi Župančičevega Zbranega dela, objavljene v reviji Jezik in slovstvo 1969/70, štev. 7—8, kjer so tudi opozorila na pesmi, ki so v izdaji ostane neuvrščene. Toda opozorila, objavljena v Jeziku in slovstvu, torej zunaj okvira izdaje, ne morejo nadomestiti objave v Zbranem delu, kamor vse, kar je tam navedeno, nujno spada. Zato bi bilo enostavneje in tudi bolj smiselno, če bi bil urednik namesto opozoril v reviji objavil gradivo samo kar v peti knjigi, s katero se Župančičev pesniški opus končuje. Saj bralec upravičeno pričakuje, da bo Zbrano delo prineslo res vsa vsaj kolikor toliko izdelana avtorjeva besedila. To zagotavlja tudi uvodna spremna beseda urednika Josipa Vidmarja v opombah k prvi knjigi Zbranega dela (str. 320). Tam poudarja Vidmar »popolnost izdaje« kot eno njenih značilnosti in pravi da »bo zbrano delo zajelo vse, kar je zaključeno, pomembno in manj pomembno, tudi vse vsaj deloma zaključeno, ravno tako vse važnejše odlomke...«, izpuščeno pa bo »le majhno število enot, ki jih... ne kaže objaviti v tej izdaji... zaradi potrebnih ozirov na pesnika in na še živeče posameznike.« Razen besedil, ki jih ta zadnji oziir veže, naj bi izdaja vsekakor bila popolna. Zato bo prav, če bo urednik dopolnila in popravke, ki jih v peto knjigo ni sprejel, objavil v eni poznejših knjig. (Tam bi naj bilo dodano tudi abecedno kazalo naslovov in začetkov vseh pesmi od prve knjige naprej, ki ga na koncu pete knjige pogrešamo.) Ker pa se Župančičev opus za Zbrano delo zdaj prvič zbira in doslej še ni popolnega pregleda nad njim, je mogoče vedno znova pričakovati najdbe, ki pomenjajo dopolnila k delu ali morebitne popravke k temu, kar je že bilo objavljeno. Z željo, da bi bila ob koncu izdaja čim popolnejša, opozarjamo na nekaj doslej neevidentiranih Župančičevih pesniških besedil ter nekaj bibliografskih dopolnil.